

Ο ΟΡΟΣ «ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ» ΩΣ ΕΚΦΡΑΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΝΟΜΙΜΟΤΗΤΟΣ

Ο πορφυρογέννητος ορίζεται στα λεξικά ως «ὁ γεννηθεὶς ἐν πορφύρᾳ, ὄρος συνήθης ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τῶν τέκνων τοῦ αὐτοκράτορος τῶν γεννωμένων κατὰ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ»¹. Ἡ χρήση καὶ ἡ σημασία τοῦ ὄρου, ὁποῖος ἀπαντάται ἐξαιρετικά συχνά στὴν διεθνή Βυζαντινολογικὴ βιβλιογραφία, δὲν ἔχει συστηματικὰ ἐξετασθεῖ ὅπως ὁ καθηγητὴς P. Schreiner σχετικά πρόσφατα ἐπεσήμανε².

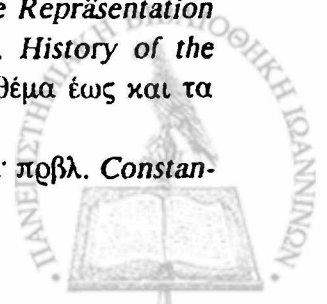
Οἱ νεώτεροι μελετητὲς ἐξήγησαν τὸν ὄρο «πορφύρα» καὶ ἀκολούθως καὶ πορφυρογέννητος μέσα ἀπὸ τὴν συνάρτηση τῆς βασιλείας με τὸ πορφυρὸ χρῶμα, που πολὺ νωρὶς ἐγίνε συνώνυμο τῆς αυτοκρατορικῆς δύναμης³. Παράλληλα, ὅσο ὁ ὄρος πορφυρογέννητος μπορεῖ νὰ παραπέμπει στὸ σύμβολο τῆς αυτοκρατορικῆς ἰσχύος, τὸ πορφυρὸ χρῶμα καὶ νὰ εἶναι ἕνας χαρακτηρισμὸς που ἀποδίδεται στὰ παιδιὰ τῶν ἐστεμμένων που γεννιοῦνται κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας⁴, ἄλλο τόσο μπορεῖ καὶ ἐνίο-

1. H. Liddell - R. Scott, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*. Μετ. Ἰ. Μόσχος, Ἐπιμ. Μ. Κωνσταντινίδης. Ἀθῆναι 1907, Γ' σ.ν. πρὸβλ. Δ. Δημητράκος, *Μέγα Λεξικὸν (ὅλης) τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Α' -Θ'. Ἀθῆναι 1933-1958, τομ. Ζ' σ.ν. C. Du Fresne du Gange, *Glossarium ad Scriptores Mediae et Infimae Graecitatis*, I-II. Lyon 1688/ανατ. Graz/Austria 1958, 1206-1207: Πορφυρογεννήτης: *Porphyrogenitus, in purpura natus, patre iam Imperatore in lucem editus...* E.A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods (From B.C.146 to A.D.1100)*. Cambridge Mass. 1887/ανατ. New York χ.χ., II.912: πορφυρογέννητος: a title given to the Byzantine Emperor's (puny) children' *Lexicon des Mittelalters*, 7Bd/1L 106: P. Schreiner, λήμμα *Porphyrogenetos*: *Bezeichnung für (legitime) Kinder aus der kaiserlichen Familie, die entweder in der Porphyra, einem mit Purpurmarmor ausgelegten Gebäude des Kaiserpalastes, oder nach Regierungsantritt des Vaters geboren wurden.*

2. P. Schreiner, *Das Herrscherbild in der byzantinischen Literatur des 9. bis 11. Jahrhunderts: Saeculum XXXV/2(1984)132-151*, ἐδῶ 142 σημ. 59.

3. Για τοὺς τρόπους κατασκευῆς τοῦ πορφυροῦ χρώματος, γιὰ τὴ χρήση τοῦ στὴν ἀρχαιότητα ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν σύνδεσή του με τὰ μοναρχικὰ σύμβολα βλ. *RE XXIII*(Stuttgart 1959)2000-2020: K. Schneider, λήμμα: *purpura*: A. Alföldi, *Die monarchische Repräsentation im römischen Kaiserreiche*. Darmstadt 1977, 168-169 πρὸβλ. M. Reinhold, *History of the Purple as a Status Symbol in Antiquity*. Bruxelles 1970 ὅπου ἀναλύεται τὸ θέμα ἕως καὶ τὰ ὕστερα ρωμαϊκὰ χρόνια.

4. Καὶ ἐνδεχομένως τυλίγονται ἀπὸ πολὺ νωρὶς στὰ πορφυρὰ υφάσματα πρὸβλ. *Constan-*

τε να αναφέρεται στη γέννηση που έλαβε χώρα στο δωμάτιο/οικοδόμημα που ονομαζόταν Πορφύρα¹ και το οποίο σύμφωνα με μερικές πηγές χρησιμοποιήθηκε ως «μαιευτήριο» των ανακτόρων². Αμφότερες οι απόψεις προέρχονται από μαρτυρίες που πηγές της μέσης Βυζαντινής περιόδου διασώζουν σχετικά με το θέμα³. Σε κάθε περίπτωση πάντως ο όρος πορφυρογέννητος θεωρήθηκε πως αντανακλά, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, δικαιώματα κληρονομικής δυναστικής νομιμότητας⁴.

Η Άννα Κομνηνή επιχείρησε να ερμηνεύσει την προέλευση του τίτλου πορφυρογέννητος από την Πορφύρα⁵, το οίκημα στο οποίο οι αυτοκράτειρες έφεραν στη ζωή τα παιδιά των εστεμμένων⁶. Η ερμηνεία αυτή επαναλαμβάνεται δύο φορές⁷ στο κείμενο της Κομνηνής, ενώ αλλού στο έρ-

tini Porphyrogeniti Imperatoris De Cerimoniis Aulae Byzantinae. I-II. (CSHB). Bonn 1829-1830. εδώ *Commentarii* II. 253-254 σχόλιο στο κείμενο I. 195.16.

1. *Lexicon des Mittelalters*, 7Bd/1L 104-105: M. Restle, λήμμα *Porphyg: Byz. Kaiserinnen gebaren ihre Kinder in der Porpyra, dem mit Porphyg inkrustierten Kreibgemach des Kaiserpalastes in Konstantinopel, die danach Πορφυρογέννητοί/αι genannt wurden*: R. Delbrueck. *Antike Porphygwerke*. Berlin-Leipzig 1932. 27, 148.

2. Ο Ν. Βέης, σε αντίστοιχο λήμμα (*Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ἐλευθερουδάκη*, I. 836) ταυτίζει το κτήριο με το τρίκλινο του Μεγάλου Κωνσταντίνου και θεωρεί πως εκεί υπήρχε μια σύγκλιση λειτουργιών· πρβλ. Ο. Treitinger, *Die oströmische Kaiser- und Reichsidee nach ihrer Gestaltung im höfischen Zeremoniell*. Jena 1938/ανατ. Darmstadt 1956, 58 και σημείωση 53.

3. Πρόκειται κυρίως για την εκτενή αναφορά του Μιχαήλ Ψελλού στον όρο πορφυρογέννητος αλλά και στην ερμηνεία της προελεύσεως του όρου που η Άννα Κομνηνή επιχείρησε αργότερα.

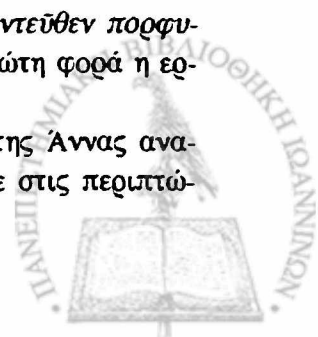
4. *The Oxford Dictionary of Byzantium*. III. Έκδ. A.P. Kazhdan, A.M. Talbot, A. Cutler, T. Gregory, N. Ševčenko. New York-Oxford 1991, 1701 *Porphyrogenetos*· πρβλ. Ν. Οικονομίδης, λήμμα *Porphyrogenitos: Dictionary of the Middle Ages*, Τόμ. 10. New York 1988· Schreiner. *Das Herrscherbild* ό.π. 142.

5. Για να είναι σαφές τί δηλώνει στο κείμενο την κάθε φορά η λέξη πορφύρα, το οίκημα της Πορφύρας αναγράφεται με κεφαλαίο πρώτο γράμμα, ενώ η πορφύρα με την έννοια των αυτοκρατορικών συμβόλων (πορφύρα υφάσματα) με μικρό. Στις περιπτώσεις που αναλύονται χωρία από τις πηγές, στα οποία η έννοια της πορφύρας δεν διασαφηνίζεται, το πρώτο γράμμα της λέξης είναι διπλό, κεφαλαίο και μικρό: Π(π)ορφύρα.

6. ...πάλαι ταῖς τικτούσαις τῶν βασιλίδων οἴκημα ἐπὶ ταῖς ᾠδίαιν εὐρηκῶς· πορφύραν τοῦτο οἱ ἀνέκαθεν ὀνομάζουσιν. ἐξ οὗ καὶ τὸ τῶν πορφυρογεννήτων ὄνομα εἰς τὴν οἰκουμένην διέδραμε.: Άννα Κομνηνή VI. VIII. 1 (Leib) II. 60-61.

7. VI. VII. 6 (Leib) II.60-61· ...ἐν τῇ πορφύρα ἐξ αὐτοῦ ἐτέχθησαν κἀντεῦθεν πορφυρογέννητοι προσπορευθήσαν. Άννα Κομνηνή VII. II 3· Leib II. 90. Την πρώτη φορά η ερμηνεία δίδεται σε συνάφεια με τη δική της γέννηση.

Στην σύντομη περιγραφή των τελετών που ακολούθησαν τη γέννηση της Άννας αναφέρεται πως ακολουθήθηκε τυπικό παρόμοιο με εκείνο που αντιστοιχούσε στις περιπτώ-

γο επιχειρείται μαζί με την εκτενή περιγραφή του οικοδομήματος της Πορφύρας και η ερμηνεία που αφορά την ονομασία της. Ο χώρος αυτός πήρε το όνομά του από τον πορφυρίτη λίθο με τον οποίο ήταν επικαλυμμένα τα δάπεδα και οι τοίχοι του¹. Κατά τον πολύ προγενέστερο της Κομνηνής Συνεχιστή του Θεοφάνους² το οίκημα της Πορφύρας ήταν ένα δωμάτιο που πήρε το όνομά του από την παλιά συνήθεια της αυγούστας να μοιράζει εκεί το πορφυρό χρώμα στις αρχόντισσες την εποχή των βρουμαλίων³.

Εφόσον η αρχαιολογική έρευνα δεν έχει έως τώρα επιβεβαιώσει την θέση ή και την ύπαρξη του οικήματος/δωματίου της Πορφύρας, κάθε τοποθέτηση αυτού του χώρου στα υποθετικά σχεδιαγράμματα των Παλατιών της Κωνσταντινουπόλεως ενέχει έναν βαθμό αυθαιρεσίας, ενώ είναι φανερό πως όλοι οι μελετητές έχουν ιδιαίτερα επηρεαστεί από την περιγραφή της Κομνηνής και από αυτήν του Συνεχιστή του Θεοφάνους τις οποίες σταθερά αναπαράγουν⁴. Το οικοδομικό συγκρότημα στο οποίο ανή-

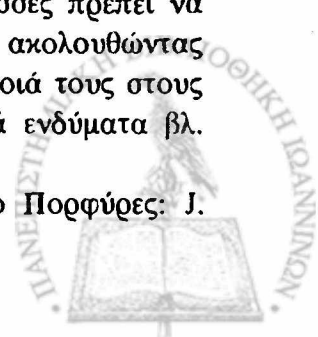
σεις που το πορφυρογέννητο παιδί ήταν αγόρι. Μάλιστα σύμφωνα με τη μαρτυρία της σε μερικές μέρες μετά τη γέννησή της η Άννα φόρεσε το βασιλικό διάδημα και έκτοτε την μνημόνευαν και στις επευφημίες μαζί με τον πορφυρογέννητο Κωνσταντίνο Δούκα, τον συναυτοκράτορα του πατέρα της, με τον οποίον μάλιστα την είχαν από πολύ νωρίς αρραβωνιάσει: Άννα Κομνηνή VI. VIII. 3/Leib II. 62 πρβλ. D. Polemis, *The Doukai. A Contribution to Byzantine Prosopography*. London 1968, 60-63: 23. Konstantinos Doukas (1074-c.1095).

1. Ἡ δὲ πορφύρα οἶκημά τί ἐστί κατὰ τὰ ἀνάκτορα ἐξ αὐτῆς τῆς βάσεως μέχρι τῆς τοῦ ὀρόφου κινήσεως διὰ τετραγώνου συμπληρούμενον σχήματος. ἐκεῖθεν δὲ εἰς πυραμίδα ἀποτελεσθέντων. ἀφορῶν μὲν ὡς πρὸς θάλατταν πρὸς τὸν λιμένα, οὐπὲρ οἱ πέτρινοι βόδες καὶ οἱ λέοντες, διὰ μαρμάρων δὲ τὸ τε ἔδαφος κατέστρωτο καὶ οἱ τοῖχοι περιεστέλλοντο, οὐ τῶν τυχόντων οὐδὲ τῶν ἄλλων ὁπόσοι εὐποριστότεροι τῶν τιμιωτέρων λίθων εἰσίν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀπὸ Ῥώμης οἱ ἀνέκαθεν βασιλεῖς ἐπεσύροντο. Ἔστι δὲ οὗτος ὁ λίθος τὸ δλον εἶπειν πορφυροῦς δι' ὄλου καὶ οἶον στίγματα τίνα ψαμμοειδῆ λευκὰ αὐτῷ περιτρέχουσιν. Ἐκ τουτωνὶ τῶν λίθων οἶμαι, πορφύραν τὸ οἶκημα οἱ ἀνέκαθεν ὠνόμασαν. Άννα Κομνηνή VII. II. 4 (Leib) II. 90. Για την σχεδόν αποκλειστική χρήση του πορφυρίτη λίθου από τους αυτοκράτορες την εποχή του Διοκλητιανού, για τις πορφυρές σαρκοφάγους και την Adoratio Purpureae βλ. Reinhold, ὁ.π. 59-60 όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

2. Συνεχιστής Θεοφάνους 147: *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus*. Έκδ. I. Bekker (CSFB). Bonn 1838, 3-484.

3. Η αναφορά για τη διανομή του πορφυρού χρώματος στις αρχόντισσες πρέπει να παραπέμπει στην συνήθεια των βασιλέων της Ελληνιστικής περιόδου που, ακολουθώντας την πρακτική των Περσών και του μεγάλου Αλεξάνδρου, έδειχναν την εύνοιά τους στους «φίλους» και «συγγενείς» μοιράζοντάς τους σε επίσημη τελετή πορφυρά ενδύματα βλ. Reinhold 34.

4. Μερικοί μάλιστα έχουν υποθέσει πως ενδέχεται να υπήρχαν δύο Πορφύρες: J.

κε η Πορφύρα, αν υποθέσουμε πως επρόκειτο για ένα ιδιαίτερο οίκημα ή έστω μια σχετικά απομονωμένη/αυτόνομη μεγάλη αίθουσα, δεν έχει ακόμα εντοπισθεί με βεβαιότητα από τους μελετητές. Η θέση που σε γενικές γραμμές ορίζουν ως πιθανή οι μελετητές τόσο οι παλαιότεροι¹, όσο και οι νεώτεροι², αν και βρίσκεται στον ευρύτερο περίβολο του Ιερού Παλατίου³, είναι πιο κοντά στο συγκρότημα του Βουκολέοντος και βλέπει στη θάλασσα. Οι αρχαιολόγοι που ανέσκαψαν την περιοχή στην δεκαετία του '30⁴ θεώρησαν πως η Πορφύρα ήταν μια πτέρυγα που είχε θέα στη θάλασσα, ήταν κατασκευασμένη κοντά στον Χρυσοτρίκλινο και τον Κοιτώνα και πήρε το όνομά της από το πορφυρό υπνοδωμάτιο της αυτοκράτειρας, το οποίο βρισκόταν εκεί. Αυτή η τελευταία πρόταση, αν και δεν φαίνεται να είναι ευρύτατα αποδεκτή, καθώς ο χώρος δεν έχει ταυτιστεί, είναι αρκετά επιβοηθητική για την ερμηνεία των πηγών. Αν η Πορφύρα ταυτίζεται, τουλάχιστον από κάποια στιγμή και μετά, με τα διαμερίσματα της βασίλισσας, υπάρχουν κατ' ευφημισμόν Πορφύρες τόσες όσα και τα αυτοκρατορικά παλάτια, όλων των εποχών. Οι πορφυρογέννητοι ως εκ τούτου μπορούν να γεννώνται στο δωμάτιο της βασίλισσας, στο παλάτι εκείνο που την κάθε χρονική στιγμή χρησιμοποιείται ως αυτοκρατορική κατοικία. Έτσι δικαιολογείται απολύτως κι η γέννηση του πορ-

Ebersolt. *Le Grand Palais de Constantinople et le livre des Cérémonies*. Paris 1910, 149· R. Janin. *Constantinople Byzantine. Développement urbain et répertoire topographique*. Paris 1964, 122, ο Janin αναφέρει πως οι Πορφύρες ενδέχεται και να ταυτίζονται.

1. Α.Γ. Πασπάτης. *Τὰ Βυζαντινά ανάκτορα*. Ἀθήναι 1885· J. Lambarte. *Le palais impérial de Constantinople et ses abords, Sainte Sophie, le Forum Augustéon et l' Hippodrome*. Paris 1861, 93, 214· Ebersolt, ό.π. 148-149. Ο Πασπάτης υποστηρίζει πως τα θεμέλια Βυζαντινών κτισμάτων που αναφάνηκαν στον ανακτορικό χώρο, στη δεξιά πλευρά του Θρακικού σιδηροδρόμου και κατεδαφίστηκαν από τους κατασκευαστές του, ανήκαν πιθανώς στο οίκημα της Πορφύρας.

2. Janin, ό.π. 121-122. Ο Janin θεωρεί πως από την Πορφύρα μπορούσε κανείς να δει τη θάλασσα και συγκεκριμένα το λιμάνι της Σοφίας. Ο R. Guiland, *Études de topographie de Constantinople Byzantine*. Berlin-Amsterdam 1969, 282 και 284 προσπαθεί να ταυτίσει το λιμάνι στο οποίο έβλεπε το οίκημα της Πορφύρας. S. Miranda, *Les palais des empereurs Byzantins*. Mexico 1965, 108-109, ο Miranda πιστεύει πως το οικοδόμημα της Πορφύρας βρισκόταν στην παραλία του Βουκολέοντος και πως μεγαλύτερο μέρος της απόστασης μεταξύ αυτού του οικοδομήματος και λοιπών κτισμάτων του Ιερού Παλατίου το κάλυπταν στεγασμένοι διάδρομοι.

3. Ο Treitinger (ό.π. 58) είδε στο οίκημα της Πορφύρας ένα περίπτερο στον κήπο.

4. *The Great Palace of the Byzantine Emperors. Being a First Report on the Excavations carried out in Istanbul on Behalf of Walker Trust (The University of St. Andrews) 1935-1938*. Oxford-London 1949.

φυρογεννήτου Κωνσταντίνου Η΄, γιου του Ρωμανού του Β΄ στο παλάτι των Πηγών¹. Η συγκεκριμένη προσέγγιση δεν αναιρεί σε γενικές γραμμές και τις συμπληρωματικές μαρτυρίες των πηγών οι τοίχοι της Πορφύρας, ή μάλλον της παλαιότερης Πορφύρας, η οποία μπορεί να αποτελούσε και ένα χωριστό κτίσμα, μπορεί να είναι επικαλυμμένοι με πορφυρίτη λίθο, ενώ η βασίλισσα μπορεί να μοιράζει τα Χριστούγεννα στις αρχόντισσες το πορφυρό χρώμα καθισμένη στο δωμάτιο που ονομάστηκε «πορφύρα» χάρη σ' αυτήν την πράξη και το οποίο μπορεί άνετα να βρίσκεται στα δώματά της. Και αυτή η ερμηνεία όμως δεν επιλύει οριστικά το θέμα. Επί παραδείγματι είναι δύσκολο να εξηγήσουμε την μαρτυρία του Χωνιάτη² πως το 1168/69, η σύζυγος του Μανουήλ Κομνηνού ήταν ετοιμόγεννη όταν καθάρισαν την Πορφύρα και την μετέφεραν εκεί. Έχοντας υπόψιν πως ο Μανουήλ Κομνηνός έμενε ενίοτε στο Παλάτι των Βλαχερνών και αν υποθέσουμε πως και τότε έμενε εκεί, θα μπορούσαμε να ανιχνεύσουμε στη μαρτυρία την ύπαρξη μιας Πορφύρας στο Παλάτι των Βλαχερνών, η οποία όμως, βρώμικη και εγκαταλελειμμένη, δύσκολα θα μπορούσε να ταυτίζεται με τα διαμερίσματα της βασίλισσας. Θα μπορούσαμε επίσης να διακρίνουμε μια προσπάθεια του Κομνηνού να εκλαμπρύνει την γέννηση του γιου του ανακαινίζοντας την αρχική Πορφύρα ή τέλος μια προσπάθεια του Χωνιάτη να προβάλει τη δυναστική νομιμότητα του Αλεξίου Β΄ Κομνηνού³.

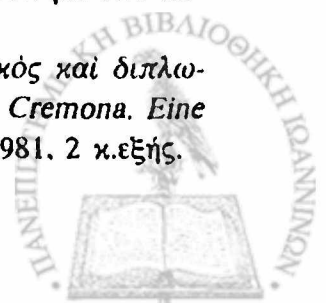
Ένα επιπλέον πρόβλημα που υπάρχει σε σχέση με το οικοδόμημα της Πορφύρας είναι το ότι δεν έχει εντοπισθεί η εποχή κατασκευής του. Ο Λιουτπράνδος της Κρεμώνης, που επισκέφθηκε την Κωνσταντινούπολη δύο φορές (949 και 968)⁴ τον 10ο αιώνα, στο έργο του *Antapodosis*, υποστηρίζει πως το οικοδόμημα της Πορφύρας, από το οποίο παίρνουν το όνομά τους οι πορφυρογέννητοι βασιλείς, δημιουργήθηκε την εποχή του

1. *Τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει τίκεται πάλιν αὐτῷ ἕτερος υἱὸς ἐν τοῖς τῶν Πηγῶν παλατίοις, ὃν ἐπὶ τῷ πατρὶ Κωνσταντῖνον ὠνόμασε.* Ιωάννης Σκυλίτζης 248: *Ioannis Scylitzae, Synopsis historiarum.* Ἐκδ. I. Thurn (CFHB 5). Berlin-New York 1973.

2. Νικήτας Χωνιάτης. *Ιστορία 168-169: Nicetae Choniatae, Historia.* Ἐκδ. I.A. van Dieten. (CFHB XI/1). Berlin 1975.

3. Για το ζήτημα του οικήματος της Πορφύρας στην εποχή των Κομνηνών βλ. πιο κάτω σελ. 330 και σημείωση 4.

4. Β. Καραγεώργος, *Λιουτπράνδος ὁ ἐπίσκοπος Κρεμώνης ὡς ἱστορικός καὶ διπλωμάτης.* Ἀθῆναι 1978, 40 κ.εξῆς καὶ 47 κ.εξῆς· M. Rentschler, *Liudprand von Cremona. Eine Studie zum ost-westlichen Kulturgefälle im Mittelalter.* Frankfurt am Main 1981, 2 κ.εξῆς.

Μεγάλου Κωνσταντίνου¹, ενώ η Άννα Κομνηνή, που επίσης αναφέρεται σ' αυτό, απλώς τονίζει την αρχαιότητά του χωρίς όμως να καταγράφει σαφώς την εποχή της κατασκευής του. Αν και σε καμμία άλλη πηγή σύγχρονη ή μεταγενέστερη δεν έχει εντοπισθεί παρόμοια μνεία, η μαρτυρία του Λιουτπράνδου δεν ξενίζει ιδιαίτερα. Αν λάβουμε υπόψιν μας πως η *Antapodosis*, είναι το φιλικά διακείμενο προς τους Βυζαντινούς έργο, που γράφτηκε μετά την πρώτη επίσκεψη του επισκόπου στην Κωνσταντινούπολη, μπορούμε πιθανώς να διακρίνουμε στη μαρτυρία την προσπάθεια των Βυζαντινών να ισχυροποιήσουν τη δυναστική νομιμότητα του Βυζαντινού αυτοκράτορα έναντι των δυτικών Βασιλέων με ένα ακόμα «σύμβολο» βασιλείας, που έλκει την καταγωγή από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο, την γέννηση στο κατασκευασμένο από τον Κωνσταντίνο οίκημα της Πορφύρας. Άλλωστε η αναγωγή των επιχειρημάτων της εξωτερικής πολιτικής στον Μεγάλο Κωνσταντίνο είναι μια προσφιλής συνήθεια της Βυζαντινής καγκελλαρίας τον 10ο αιώνα. Αυτό γίνεται φανερό στο κεφάλαιο 13 του DAI, όπου όλα τα επιχειρήματα που πρέπει να χρησιμοποιούνται απο τους Βυζαντινούς για να αποτρέψουν τις απαιτήσεις των βορείων Σκυθικών εθνών σε σχέση με τις αποδόσεις βασιλικών διασήμων, με την αποκάλυψη της συνταγής του υγρού πυρός αλλά και με τις επιγαμίες, βασίζονται στα προστάγματα που ο Θεός έδωσε στον Κωνσταντίνο τον Μεγάλο². Η Μακεδονική δυναστεία με σκοπό αφενός την επιβεβαίωση της νομιμότητός της μέσα στα σύνορα του κράτους και αφετέρου την εδραίωση των αξιώσεων της αυτοκρατορίας για την πρωτοκαθεδρία -έναντι της Δύσης- επί της χριστιανικής οικουμένης, χρησιμοποίησε ευρύτατα το όνομα και την «εικόνα» του Μεγάλου Κωνσταντίνου.

1. *Leo igitur. Grecorum piissimus imperator. cuius supra fecimus mentionem. Constantini scilicet huius Porphyrogeniti pater. undique pace habita sancte et juste Grecorum regebat imperium. Porphyrogenitum autem non in purpura, sed in domo, quae Porphyra dicitur, natum apello. Et quoniam res processit in medium, quid de huius Porphyrogeniti genesi audivimus, proferamus. § Constantinus imperator augustus, ex cuius nomine Constantinopolis est sortita vocabulum civitas, τὸν οἶχον τοῦτον, ton οικον touton, domum istam, aedificare iussit, cui Porphyra nomen inposuit: voluitque successuram nobilitatis suae subolem istic in lucem prodire, quatinus, qui suo ex stemate nascerentur, luculenta hac apellatione Porphyrogeniti dicerentur. Unde et hunc Constantinum, Leonis imperatoris filium, ex eius sanguine nonnulli dicunt originem ducere: Liutprandi Antapodosis VI, VII: Widukinds Sachsengeschichte, Adalberts Fortsetzung der Chronik Reginos, Liudprands Werke. Quellen zur Geschichte der Sächsischen Kaiserzeit. Έκδ. A. Bauer - R. Rau. Darmstadt 1977, 245-494 εδῶ 254.*

2. Για τα βασιλικά διάσημα: DAI 13. 26-50, 66-68· για το υγρό πυρ: DAI 13.73-94, 68-70· για τις επιγαμίες: DAI 13.106-167, 70-74.

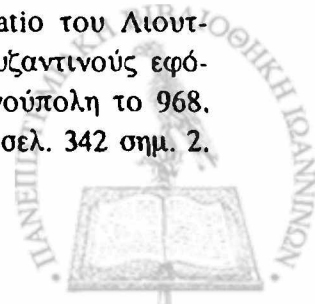

Έτσι, κυρίως υπό την καθοδήγηση του Κωνσταντίνου Ζ΄, διατυπώθηκε μια ολόκληρη θεωρία που σχετίζεται με τη θεόσταλη αυτοκρατορική ιδιότητα του Κωνσταντίνου του Μεγάλου, η οποία παραλληλίζεται με εκείνην του Νέου Κωνσταντίνου, δηλαδή του Βασιλείου Α΄ του Μακεδόνα κυρίως αλλά και κάθε νόμιμου αυτοκράτορα, αλλά και με τη νομιμότητα-πρωτοκαθεδρία του Βυζαντινού αυτοκράτορα, η οποία αποκτήθηκε όταν ο Κωνσταντίνος ο Μέγας μετέφερε τα «βασίλεια» από την Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη. Η δημιουργία μιας τέτοιας «θεωρίας» υποδηλώνει πως κατά πάσα πιθανότητα τον 10ο αιώνα οι Βυζαντινοί γνώριζαν το περιεχόμενο της αποκαλούμενης Κωνσταντίνειας Δωρεάς (Donatio Constantini)¹, του νόθου αυτού κειμένου, και το χρησιμοποίησαν με τον καταλληλότερο γι' αυτούς τρόπο. Σ' αυτά τα πλαίσια και στην προσπάθεια να στηρίξουν, όσο το δυνατόν περισσότερο, την αρχαιότητα και τη νομιμότητα του αυτοκρατορικού θεσμού οι Βυζαντινοί πληροφόρησαν τον Λιουτπράνδο ότι και το οικοδόμημα της Πορφύρας κατασκευάστηκε από τον Κωνσταντίνο τον Μεγάλο, πράγμα που δικαιολογεί την νομιμότητα του Κωνσταντίνου Ζ΄, ο οποίος, όπως λέει ο Λιουτπράνδος, μόνον εξαιτίας της γέννησής του εκεί, ήταν, σύμφωνα με κάποιους, συγγενής εκείνου².

Η άποψη του Λιουτπράνδου για την κατασκευή του οικοδομήματος της Πορφύρας από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο, αν και δεν επιβεβαιώνεται από τις πηγές, δεν πρέπει να ήταν ένα επιχείρημα που χρησιμοποι-

1. W. Ohnsorge, *Konstantinopel und der Okzident*. Darmstadt 1966, 108-123· E. Γλύκα-ντζη-Αρβελέρ, *Η πολιτική ιδεολογία της βυζαντινής αυτοκρατορίας*. Αθήνα 1988, 57· E. Ahrweiler, *Ο Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος και η κωνσταντίνεια ιδεολογία: Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος και η εποχή του*. Β΄ Διεθνής Βυζαντινολογική Συνάντηση (Δελφοί, 22-26 Ιουλίου 1987). Αθήνα 1989, 1-4. Για την Donatio Constantini και την επιρροή της επί της «βυζαντινής οικουμενικότητας» βλ. Τ. Λουγγής, *Η ιδεολογία της Βυζαντινής Ιστοριογραφίας*. Αθήνα 1993, ιδίως 99 κ.εξής όπου εκτίθεται η προβληματική αλλά και η παλαιότερη βιβλιογραφία. Για την χρήση της «εικόνας» του Κωνσταντίνου του Μεγάλου από την Μακεδονική δυναστεία βλ. J. Shepard, *Information, Disinformation and Delay in Byzantine Diplomacy: ByzF 10(1985)233-293* εδώ 240-241 και εκτενέστερα τώρα A. Markopoulos, *Constantine the Great in Macedonian historiography: models and approaches: New Constantines: The Rhythm of Imperial Renewal in Byzantium, 4th-13th Centuries*. Έκδ. P. Magdalino. Gt. Britain 1994, 159-170.

2. *Unde et hunc Constantinum, Leonis imperatoris filium, ex eius sanguine nonnulli dicunt originem ducere*: Liutprandi Antapodosis VII, ό.π. 254. Αντίθετα στην Legatio του Λιουτπράνδου της Κρεμώνης, που αποτυπώνει μια εχθρική στάση προς τους Βυζαντινούς εφόσον γράφτηκε μετά την δεύτερη επίσκεψη του επισκόπου στην Κωνσταντινούπολη το 968, ο όρος πορφυρογέννητος εξηγείται σε διαφορετική συνάφεια βλ. παρακάτω σελ. 342 σημ. 2.

ήθηκε ευκαιριακά και μόνον στην περίπτωση του επισκόπου Κρεμώνης· ενδέχεται να αποτέλεσε πεποίθηση ή έστω ένα κοινά αποδεκτό μύθευμα για δύο τουλάχιστον αιώνες εφόσον ένας μακρινός απόηχός της ανιχνεύεται στο πολυσυζητημένο χωρίο της Κομνηνής για την Πορφύρα. Η Κομνηνή, που δεν μνημονεύει ούτε τον χρόνο κατασκευής του οικήματος αλλά ούτε και τον κτίτορα, αναφέρει πως τα μάρμαρα που κόσμησαν τους τοίχους και τα δάπεδά του ήταν από αυτά που οι βασιλείς παλαιά συνήθιζαν να προμηθεύονται από τη Ρώμη¹. Εφόσον η μαρτυρία δεν αποτυπώνει ένα πραγματικό γεγονός, αφού η Ρώμη δεν διαθέτει κοιτάσματα πορφυρίτη/πορφυρών μαρμάρων, πρέπει μάλλον να διαβάσουμε σ' αυτήν μια πράξη παράλληλη με εκείνη της μεταφοράς των «βασιλείων» από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη. Το οίκημα στο οποίο γεννιούνται οι νόμιμοι διάδοχοι έχει κατασκευασθεί από υλικά που, όπως όλα τα βασιλικά *insignia*, έχουν έρθει κι αυτά από τη Ρώμη. Αν δεχθούμε ως δόκιμη μια τέτοια ερμηνεία, ο βασιλεύς που υπονοείται εδώ κι ο οποίος κατά την ανέκαθεν συνήθεια των βασιλέων έφερε τα μάρμαρα από τη Ρώμη ενδέχεται να είναι ο Κωνσταντίνος ο Μέγας.

Στις πηγές οι πρωιμότερες αναφορές στην Πορφύρα έχουν εντοπισθεί σε σχέση με τις γεννήσεις του υιού του Θεοδοσίου Α΄, Ονωρίου (4ος αι.)², του υιού του Αρκαδίου, Θεοδοσίου του Β΄ (5ος αι.), και του υιού του Μαυρικίου, Θεοδοσίου (6ος αι.) καθώς και με την τύφλωση του Κωνσταντίνου ΣΤ΄ το 797³, από την μητέρα του Ειρήνη.

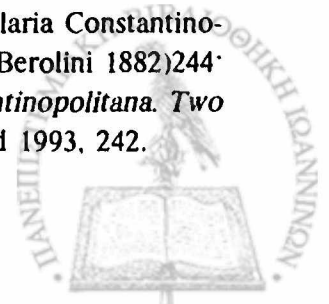
Πιο συγκεκριμένα η μαρτυρία περί της γεννήσεως του Ονωρίου στην Π(π)ορφύρα σώζεται στα *Consularia Constantinopolitana*⁴ και είναι τόσο περιληπτική που είναι αδύνατον να αντιληφθεί κανείς αν η αναφερόμενη Π(π)ορφύρα είναι οικοδόμημα ή τα πορφυροβαφή υφάσματα, σύμβολα βασιλείας, του εστεμμένου Θεοδοσίου Α΄. Σε όποια πτυχή της έννοιας Π(π)ορφύρα κι αν παραπέμπει η συγκεκριμένη αναφορά θα μπορού-

1. Βλ. παραπάνω σελ. 319 σημείωση 1.

2. Ο Miranda, ό.π. 108, ο μόνος από τους μελετητές που εξετάζει κριτικά την μαρτυρία του Λιουτπράνδου της Κρεμώνης υποστηρίζει πως ο Κωνσταντίνος που δεν πρόλαβε καν να ολοκληρώσει το Παλάτι της Δάφνης δεν θα μπορούσε να ασχοληθεί και με την κατασκευή ενός άλλου Παλατιού ενώ θεωρεί πιθανό ιδρυτή τον Θεοδοσίο τον Β΄.

3. Delbrueck, ό.π. 27.

4. *Ipsa anno natus est Honorius nob. in purpuris die V id. Sep.*: *Consularia Constantinopolitana*, *Chronicorum Minorum Saec. IV.V.VI.VII.*: *MGH AA Vol. IX/I*(Berolini 1882)244· πρβλ. R.W. Burgess, *The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolitana. Two Contemporary Accounts of the Final Years of the Roman Empire*. Oxford 1993, 242.

σε ενδεχομένως να υπονοεί την δυναστική νομιμότητα του πρώτου ηγέτη του δυτικού ρωμαϊκού κράτους, πράγμα που όμως, εξαιτίας της έλλειψης παράλληλων μαρτυριών ή παραδειγμάτων, δεν μπορεί με βεβαιότητα να υποστηριχθεί.

Μαρτυρία περί γεννήσεως στην Π(π)ορφύρα¹ του Θεοδοσίου Β' υιού του Αρκαδίου και της Ευδοκίας έχει εντοπισθεί στον Βίο Πορφυρίου Γάζης². Η πρώτη μορφή του Βίου αποδίδεται στον Μάρκο Διάκονο, συγγραφέα που έζησε από τα μέσα του 4ου έως τις αρχές του 5ου αιώνα, αλλά δεν μας σώζεται. Το κείμενο, στη μορφή που παραδίδεται σήμερα, πρέπει να είναι <κατά τους εκδότες> αποτέλεσμα μεταγενέστερης φιλολογικής επεξεργασίας του 6ου ή 7ου αιώνα³.

Η μαρτυρία αναφέρει: *ὁ δὲ γεννηθεὶς νέος Θεοδόσιος ἐν τῇ πορφύρα ἐτέχθη. ὄθεν καὶ ἀπὸ λοχείας βασιλεὺς ἀνηγορεύθη*⁴. Η Π(π)ορφύρα που αναφέρεται στον Βίο Πορφυρίου δεν μοιάζει, τουλάχιστον αν εξεταστεί σε συνάφεια με το λοιπό κείμενο, να σχετίζεται απαραίτητα με το ομώνυμο οικοδόμημα των ανακτόρων. Η εσωτερική μαρτυρία ότι η αυτοκράτειρα ...*τῶν δὲ ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς λοχείας πληρωθεισῶν, μεταπέμπεται ἡμᾶς (Πορφύριον καὶ τοὺς λοιποὺς ἱερεῖς), καὶ ἀπαντᾷ ἡμῖν εἰς τὴν θύραν τοῦ κουβουκλίου, βαστάζουσα καὶ τὸ βρέφος ἐν τῇ πορφύρα*⁵ οδηγεί περισσότερο στο συμπέρασμα ότι η πορφύρα εδώ ταυτίζεται με το πορφυρό ύφασμα, το σύμβολο της αυτοκρατορικής εξουσίας με το οποίο τυλίχθηκε το βρέφος. Εξάλλου το Πασχάλιο Χρονικό μνημονεύει ότι ο Θεοδόσιος *ἐπήρθη νέος Αὐγουστος ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὸ ἑβδομον*⁶ *ἐν τῷ τριβουναλίῳ ὑπὸ Ἀρκαδίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ*⁷ το 402, χωρίς όμως να αναφέρει στοιχεία για τη γέννησή του στην Π(π)ορφύρα ή τον τίτλο πορφυρογέννητος. Η Α. Χριστοφιλοπούλου, η οποία έχει με-

1. Εδώ ο όρος πορφυρογέννητος δεν αναφέρεται.

2. H. Grégoire - M.A. Kugener. *Marc le Diacre. Vie de Porphyre évêque de Gaza*. Paris 1930.

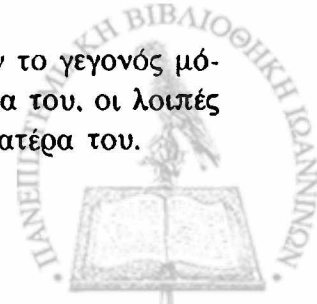
3. I. Karayannopoulos - G. Weiss. *Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz (324-1453)*. Wiesbaden 1982 . II. 269 Nr. 62· BHG 1570.

4. Βίος Πορφυρίου ό.π. κεφάλαιο 44.1-6. 37.

5. Βίος Πορφυρίου ό.π. κεφάλαιο 45.1-3. 37.

6. Για τη σημασία του Εβδομού στις αυτοκρατορικές σχέψεις βλ. E. Chrysos, Die "Krönung" Symeons in Hebdomon: *Cyrrillomethodianum* 3(1975)169-173 όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

7. Πασχάλιο Χρονικό (έτος 402) 568· από τις πηγές που μνημονεύουν το γεγονόςμόνον ο Μαλάλας αναφέρει πως ο Θεοδόσιος ανακηρύχθηκε από τον πατέρα του, οι λοιπές πηγές τοποθετούν την ανακήρυξη του Θεοδοσίου μετά τον θάνατο του πατέρα του.

λετήσει εκτενώς το θέμα της αναγορεύσεως του Θεοδοσίου Β΄, έχει δείξει πως ο υιός του Αρκαδίου ανακηρύχθηκε αυτοκράτωρ σε νηπιακή ηλικία στις 10 Ιανουαρίου του 402, ενώ η διαδικασία αναγορεύσεως που ακολουθήθηκε ήταν παρόμοια με εκείνη που περιγράφεται στον Αμμιανό Μαρκελλίνο για την αναγόρευση του Γρατιανού από τον πατέρα του Βαλεντινιανό Α΄ στις 24 Αυγούστου 367 στην Αμιένη, για λόγους δυναστικής σκοπιμότητας². Φαίνεται πως στην πρώιμη βυζαντινή περίοδο περισσότερο σημαντική για τη δυναστική νομιμότητα είναι η ανακήρυξη του διαδόχου ηγεμόνος από τον εκάστοτε κρατούντα, η οποία επιπλέον γίνεται παρουσία του στρατεύματος κι εφόσον αυτό εκφράσει αποδοχή, παρά η συγγένεια. Θα ήταν πάντως λογικό, αν και κάτι τέτοιο δεν αναφάνεται σαφώς στις πηγές, αν ο διάδοχος είναι γιος του αυτοκράτορος, πρωτότοκος και πορφυρογέννητος, η δυναστική νομιμότητα να είναι περισσότερο εδραιωμένη³.

1. Α. Χριστοφιλοπούλου, *Εκλογή, αναγορεύσεις και στέψις του Βυζαντινού αυτοκράτορος*, (Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών 22/2), Αθήναι 1956, 10-11 και σημείωση 7 εκτενώς έχει μελετήσει η Α. Χριστοφιλοπούλου και την πολιτειακή κατάσταση που δημιουργήθηκε στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας όταν μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Αρκαδίου ο Θεοδόσιος, ανήλικος τότε, έμεινε μοναδικός άρχων: Α. Χριστοφιλοπούλου, 'Η Αντιβασιλεία στο Βυζάντιο: Σύμμεικτα 2(1970)1-144, εδώ 5-12· πρβλ. Κ. Holm, *Theodosian Empresses. Women and Imperial Dominion in Late Antiquity*, Berkeley-Los Angeles-London 1982, 55 σημ. 30 και 31.

2. Ammianus Liber XXVII. 6. 5-9: *Ammiani Marcellini. Rerum Gestarum Libri qui supersunt...* Έκδ. J.C. Rolfe (Loeb Classical Library 331), Cambridge-Massachusetts 1972, 37-41.

3. Σε μεταγενέστερα παραδείγματα, όπως συνέβη με τα παιδιά του Κωνσταντίνου Δούκα, παρατηρούμε πως η γέννηση στην πορφυρά δεν έχει μεγάλη σημασία για τη διαδοχή όταν υπάρχουν και άλλοι άρρενες εστεμμένοι υιοί, οι οποίοι δεν είναι πορφυρογέννητοι αλλά είναι μεγαλύτεροι στην ηλικία από τον πορφυρογέννητο και πιθανώς έχουν αναγορευθεί βασιλείς -συνήθως από τον πατέρα τους- πριν από κείνον. Ο Κωνσταντίνος ή Κωνσταντίνος Δούκας (1060-1081), υιός του Κωνσταντίνου Ι΄ Δούκα, εστεμμένος από τον πατέρα του και πορφυρογέννητος δεν βασιλέψε ποτέ. Αυτοκράτωρ έγινε ο αδελφός του Μιχαήλ Ζ΄ Δούκας, ο οποίος ήταν μεν πρωτότοκος και εστεμμένος από τον πατέρα του αλλά, όσο ο Κωνσταντίνος Ι΄ ζούσε, πρέπει να υπήρξε δεύτερος βασιλεύς μετά τον αδελφό του. Παρόλα αυτά ο Μιχαήλ βασιλέψε ενώ φρόντισε να ανακηρύξει βασιλέα ήδη από την νηπιακή ηλικία τον υιό του Κωνσταντίνου Δούκα: Μιχαήλ Ψελλός, Χρονογραφία II.178. Ιωάννης Ζωναράς III.714: *Ioannes Zonarae. Epitomae Historiarum Libri XVIII*, III. Έκδ. M. Pinder - Th. Büttner-Wobst (CSHB), Bonn 1897· πρβλ. Χριστοφιλοπούλου, Εκλογή 119, 121. Εφόσον ο Κωνσταντίνος Ι΄ δεν είχε αναγορεύσει κανέναν από τους γιους του βασιλέα αυτοκράτορα, αλλά τους Κωνσταντίνο και Μιχαήλ απλώς βασιλείς, οι πηγές δεν αναφέρονται καθόλου στον παραμερισμό του πορφυρογεννήτου. Για τον τρόπο με τον οποίο ο Κωνσταντίνος Ι΄ Δούκας προσπάθησε να διασφαλίσει για τους γιους του την δυναστι-

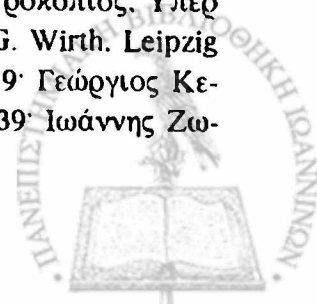

Στην περίπτωση του Θεοδοσίου Β΄ το γεγονός ότι ο αυτοκράτορας ήταν πορφυρογέννητος, ακόμα κι αν αυτό μπορούσε να προβληθεί και σ' αυτήν την πρώιμη εποχή ως αξίωση νομιμότητας, δε χρειαζόταν να επισημανθεί εφόσον αυτός ανακηρύχθηκε άγουστος σε ηλικία ενός έτους περίπου, ενώ δεν απειλήθηκε από άλλους συναυτοκράτορες εφόσον ήταν ο μοναδικός γιος του Αρκαδίου και είχε, όπως αποδείχθηκε, την υποστήριξη του θείου του Ονωρίου του συν-αυτοκράτορος δηλαδή, ηγεμόνος του Δυτικού Τμήματος της αυτοκρατορίας, αλλά και την μακρινή προστασία/συμμαχία του Πέρση Βασιλέα Ισδιγέρδη¹. Οι λοιπές ιστοριογραφικές και χρονογραφικές πηγές² που διασώζουν το γεγονός της γέννησης και της αναγόρευσης του Θεοδοσίου του νέου δεν αναφέρουν τίποτα για την πορφύρα ή για την εξαιρετικά πρώιμη ανακήρυξή του σε άγουστο. Η ύπαρξη κάποιων συμπληρωματικών μαρτυριών για αυτό το θέμα θα μπορούσε να συνδεθεί με το γεγονός ότι ο Θεοδόσιος Β΄ χρειαζόταν την

κή διαδοχή βλ. N. Oikonomidès, *Le serment de l' impératrice Eudocie (1067). Un épisode de l' histoire dynastique de Byzance: REB XXI(1963)101-128*. Ο Κωνσταντίνος Δούκας, μετά την ανατροπή του αδελφού του και τη στέψη του Νικηφόρου Βοτανειάτη, ακολουθώντας το παράδειγμα του Νικηφόρου Βρυεννίου και Νικηφόρου Βασιλάκη, προσπάθησε χωρίς επιτυχία να αναγορευθεί αυτοκράτωρ από τα στρατεύματα της Ανατολής στη Χρυσούπολη: Συνεχιστής Ιωάννου Σκυλίτζη 184.26 στο Ε.Θ. Τσολάκης, *Η συνέχεια της Χρονογραφίας του Ιωάννου Σκυλίτζη*. Θεσσαλονίκη 1968· Μιχαήλ Ατταλειάτης 307.9 κ.εξής: *Michaelis Attaliotae Historia*. Έκδ. I. Bekker (CSHB), Bonn 1853· Ιωάννης Ζωναράς III. 724 πρβλ. Polemis, ό.π. 52.

1. Μια ομάδα πηγών παραδίδει πως ο Αρκαδίου με διαθήκη κατέστησε υπεύθυνο (επίτροπο) του μικρού γιου του τον Πέρση Βασιλέα. Η συγκεκριμένη μαρτυρία αμφισβητήθηκε έντονα από τη σύγχρονη έρευνα αλλά και παρερμηνεύτηκε εφόσον θεωρήθηκε ως παρέμβαση ξένου ηγεμόνος στα εσωτερικά ενός ανεξάρτητου κράτους. Η Α. Χριστοφιλοπούλου (Η Αντιβασιλεία στο Βυζάντιο ό.π. 6 και εξής όπου οι πηγές και η βιβλιογραφία) εξετάζοντας αναλυτικά τις πηγές έθεσε το θέμα στη σωστή του βάση· δεν πρόκειται για παρέμβαση του Ισδιγέρδη στις εσωτερικές υποθέσεις του Βυζαντίου αλλά για μια υποχρέωση για την περιφρούρηση της ζωής του Θεοδοσίου και προφύλαξη της εξουσίας του απέναντι σε επιβουλές πιθανώς προερχόμενες από τη Δύση· βλ. επίσης Κ. Συνέλλη, *Οι διπλωματικές σχέσεις Βυζαντίου και Περσίας έως τον ΣΤ΄ αιώνα*. Αθήνα 1986, 163-164, κεφάλαιο II, σημείωση 59.

2. Σωκράτης Ζ΄ 1: *Σωκράτους Σχολαστικού, Έκκλησιαστική Ιστορία*. Έκδ. R. Hussey. Oxford 1853/ανατ. Hildesheim-New York 1992· Σωζομενός Η΄ 4.23, 357 και Θ΄ 1.1, 390: *Sozomenus, Kirchengeschichte*. Έκδ. J. Bidez - G.C. Hansen. Berlin 1960· Προκόπιος, *Υπέρο των Πολέμων* 1.2.7-8: *Procopii Caesariensis opera omnia*. Έκδ. J. Haury - G. Wirth. Leipzig 1972· Θεοφάνης 80: *Theophanis Chonographia*. Έκδ. C. de Boor. Bonn 1839· Γεώργιος Κεδρηνός 1.586: *Georgius Cedrenus*, I-II. Έκδ. I. Bekker (CSHB), Bonn 1938-39· Ιωάννης Ζωναράς III. 100.

ενίσχυση της δυναστικής του νομιμότητας, εφόσον ανέλαβε τον θρόνο ανήλικος σε μια εποχή που ο θεσμός της «κληρονομικής» μοναρχίας δεν ήταν καθόλου αυτονόητος, ενώ ο διαχωρισμός των εξουσιών στο ανατολικό και δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας ήταν εξαιρετικά πρόσφατος και δεν είχε ακόμη πολιτειακά παγιωθεί με αποτέλεσμα να εκθέτει τον νεαρό αυτοκράτορα στις διαθέσεις του ενήλικου συναυτοκράτορος του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας. Η απουσία των μαρτυριών όμως ελαχιστοποιεί την δυνατότητα τεκμηρίωσης μιας παρόμοιας ερμηνείας, ενώ ταυτόχρονα θέτει υπό σοβαρή αμφισβήτηση τη μαρτυρία του Βίου Πορφυρίου σχετικά με την διαδικασία της γεννήσεως στην πορφύρα και τη σπουδαιότητα του γεγονότος. Ενδέχεται ένα μεταγενέστερο χέρι να αποτύπωσε, με αφορμή το όνομα του επισκόπου Πορφυρίου, απόψεις που απηχούν περισσότερο κοντινές στη μεσοβυζαντινή εποχή αντιλήψεις για τους «πορφυρογέννητους» αλλά και στοιχεία από την τελετουργία που συνδεόταν με τη γέννηση¹.

Η μαρτυρία που αφορά τον υιό του Μαυρικίου, Θεοδόσιο, σώζεται στην Εκκλησιαστική Ιστορία του Ιωάννου Εφέσου και είναι εκτενής. Σύμφωνα με αυτήν ο Θεοδόσιος (γ. 584) παραλληλίζεται με τον Θεοδόσιο τον Β΄ εφόσον όχι μόνον φέρει το όνομά του αλλά γεννήθηκε στην Π(π)ορφύρα όπως κι εκείνος². Στο χωρίο αναφέρονται επίσης ο αυτοκρατορικός οίκος του Κωνσταντίνου του Μεγάλου αλλά και τα ονόματα των αυτοκρατόρων που δεν ήταν πορφυρογέννητοι. Οι μελετητές του Μαυρικίου έχουν δει στη συγκεκριμένη αναφορά πολιτική σκοπιμότητα

1. Ευχαριστώ κι από τη θέση αυτή τον καθηγητή κ. Απόστολο Καρπόζηλο που μου υπέδειξε τη συγκεκριμένη οπτική. Η μελέτη των κωδίκων, που ο παλαιότερος σωζόμενος είναι του 10ου αιώνα αλλά και μια εκτενέστερη εξέταση του ονόματος Πορφύριος με όλες του τις συγγενείς γλωσσολογικές επεκτάσεις, χρήσεις του Πορφύρα και των συναφών λέξεων (πορφύρα, πορφυρούς) θα μπορούσε ενδεχομένως να οδηγήσει σε κάποια συμπεράσματα κι ίσως σε αναχρονολόγηση του σωζόμενου Βίου.

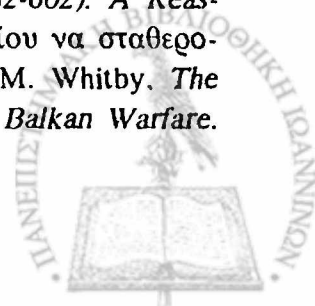
2. *Terminatis igitur nuptiis regalibus, quae munetibus multis et splendoribus regiis enitebant, tum postea facta est conceptio, et tempore suo filius eis in purpuris natus est, die mensis ab die 4o eius anni 894, cuius nomen vocaverunt Theodosium, propter exemplum Theodosii minoris, qui a tempore domus Constantini et deinceps ipse solus in purpuris natus est: neque enim ipse alium in purpuris genuit, neceietiam qui post eum reges facti sunt, Marcianus, et Leo et Zeno et Anastasius et Iustinus et Iustinianus et Iustinus alter et Tiberius, usque ad ipsum Mauricium. Quamobrem, cum huic filius natus esset, multi eo gravisi sunt, pro eo praesertim quod personae aliae quae nulla omnino ratione idoneae erant facies suas firmaverant et operam dabant ut regnum vi arriperent, et die quo hic natus est consilia eorum extineta et irrita facta sunt: Iohannis Ephesini, Historiae Ecclesiasticae.* (CSCO/Scriptores Syri, Series Tertia, τόμ.ΙΙΙ). Μετάφρ. E.W. Brooks. Louvain 1936. Ch. XIV, 199-200.

που σχετίζεται με το αυτοκρατορικό τέκνο και πιθανότατα με την προσδοκία μιας εκ προοιμίου σταθερής και ειρηνικής διακυβέρνησης της αυτοκρατορίας¹. Η παρούσα μαρτυρία παρόλο που προβάλλει την σημασία της γέννησης στην Π(π)ορφύρα δεν διασαφηνίζει τον όρο· δεν είναι σαφές αν πρόκειται εδώ για το κτίσμα της Πορφύρας ή για τα σύμβολα της αυτοκρατορικής εξουσίας. Ο μόνος λόγος για να ερμηνευθεί εδώ η Π(π)ορφύρα ως οίκημα είναι η αναφορά στη δυναστεία του Κωνσταντίνου του Μεγάλου που κατά τον συγγραφέα δεν προσέφερε γεννημένους στην Π(π)ορφύρα βασιλείς. Αν ως πορφύρα νοηθεί η αυτοκρατορική ιδιότητα η μαρτυρία δεν στέκει· ο Κωνσταντίνος ο Μέγας είχε πορφυρογέννητους υιούς. Ο Κωνσταντίνος (γ. 316), ο Κωνσταντίνος (γ. 317) κι ο Κώνστας (γ. 320), γεννήθηκαν όλοι μετά το 305, όταν δηλαδή ο πατέρας τους ήταν ήδη *imperator*. Η πληροφορία πως στον οίκο του Κωνσταντίνου δεν υπήρχαν πορφυρογέννητοι πρέπει να σημαίνει πως οι υιοί του Κωνσταντίνου δεν γεννήθηκαν στο οίκημα της Πορφύρας, το οποίο βέβαια δεν είχε ακόμα κατασκευασθεί. Ο όρος πορφυρογέννητος ανεξάρτητα με τον βαθμό σύνδεσής του με το κτίσμα της Πορφύρας, πρέπει μάλλον να εμφανίστηκε μετά από την οριστική μεταφορά της πρωτεύουσας στην Κωνσταντινούπολη.

Η δυναστική νομιμότητα του Θεοδοσίου πιθανώς να ευθύνεται, ως ένα βαθμό, για την αλλαγή στον τρόπο αναγόρευσης του συναυτοκράτορος, που οι χρονογράφοι κατέγραψαν και συζήτησε αναλυτικά η Αι. Χριστοφιλοπούλου. Ο Μαυρίκιος έστεψε τον υιό του δια του πατριάρχου Ιωάννου, χωρίς όμως να ακολουθήσει το τυπικό της νομίμου αναγορεύσεως, χωρίς δηλαδή να θέσει το όνομά του στα συντασσόμενα συμβόλαια. Μια τέτοια παράλειψη αλλά και διαφοροποίηση στη διαδικασία θα ήταν ενδεχομένως περισσότερο αποδεκτή αν ο ενδιαφερόμενος είχε ως ένα μεγάλο βαθμό εξασφαλισμένη τη νομιμότητα της διαδοχής. Η Χριστοφιλοπούλου είδε στη συγκεκριμένη πράξη την ανάδειξη του προοριζόμενου για τη διαδοχή της βασιλείας αλλά όχι και την εξομοίωσή του με τον αυτοκράτορα, ενετόπισε δηλαδή την αρχή της διακρίσεως μεταξύ μικρού και μεγάλου βασιλέως, που με την πάροδο των αιώνων κατέληξε στη διάκριση μεταξύ αυτοκράτορος και βασιλέως. Παρόλη τη μνεία του μεταγε-

1. Βλ. τώρα F.E. Shlosser, *The Reign of the Emperor Maurikios (582-602). A Reassessment*. Αθήνα 1994, 50 και σημ. 35. Για τις προσπάθειες του Μαυρικίου να σταθεροποιήσει την θέση του γιου του σε σχέση με τη δυναστική διαδοχή βλ. M. Whitby, *The Emperor Maurice and his Historian: Theophylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare*. Oxford 1988, 15, 25.

νέστερου Πασχαλίου Χρονικού, ότι ο Μαυρίκιος Τιβέριος έστεψε Θεοδόσιον τὸν ἴδιον υἱὸν εἰς βασιλέα, ο συλλογισμός της Χριστοφιλοπούλου για την απαρχή της διάκρισης των μοναρχών δεν επιβεβαιώνεται, τουλάχιστον σε ότι αφορά τον τίτλο «βασιλεύς», ο οποίος χρησιμοποιείται επισήμως μόνον μετά το 629¹.

Η πρώτη σαφής αναφορά στο δωμάτιο/οίκημα της Πορφύρας είναι μια σύντομη μαρτυρία του Θεοφάνη που αφορά στην στιγμή της τύφλωσης του Κωνσταντίνου του ΣΤ΄ από την μητέρα του Ειρήνη την Αθηναία².

Η ύπαρξη του κτίσματος/δωματίου της Πορφύρας επιβεβαιώνεται όχι μόνον από τις κατά πολύ μεταγενέστερες μαρτυρίες του Λιουπράνδου της Κρεμώνης και της Άννας Κομνηνής, αλλά και από την μνεία του Νικήτα Χωνιάτη ότι το 1168/69 η Πορφύρα καθαρίστηκε και ευπρεπίστηκε για να υποδεχθεί την ετοιμόγεννη Μαρία Αντιοχείας³. Η Μαρία, σύζυγος του Μανουήλ Κομνηνού γέννησε στην Πορφύρα τον νόμιμο διάδοχο του θρόνου Αλέξιο Β΄ Κομνηνό⁴. Όπως ήδη προαναφέρθηκε, δεν γίνεται σαφές αν το οίκημα της Πορφύρας είναι το ίδιο με εκείνο που περιγράφει η Άννα Κομνηνή ή αν πρόκειται για έναν χώρο, που κατασκευασμένος στο παλάτι των Βλαχερνών, επιτελούσε την ίδια λειτουργία με την αρχαία Πορφύρα και ως εκ τούτου ονομαζόταν έτσι. Πάντως δεν είναι απίθανο στα πλαίσια της προβολής της νομιμότητας του Αλεξίου Β΄ η μητέρα του Άννα να μεταφέρθηκε στην αρχαία Πορφύρα.

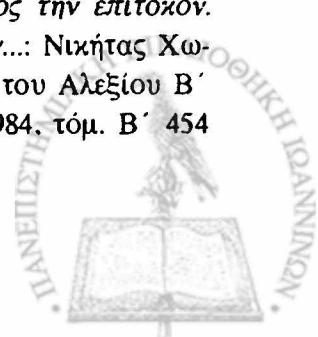
Μια έμμεση μαρτυρία για «ανακαίνιση» της Πορφύρας βρίσκουμε στον Επιθαλάμιο Λόγο που γράφτηκε με την ευκαιρία του γάμου της κόρης του Βέλα Γ΄ της Ουγγαρίας με τον Ισαάκιο Β΄ Άγγελο και εκφωνήθηκε

1. Βλ. E. Chrysos, The Title *Βασιλεύς* in Early Byzantine Relations: *DOP* 32(1978)31-75.

2. ...καὶ ἀπέκλεισαν αὐτὸν ἐν τῇ Πορφυρᾷ, ἐνθα καὶ ἐγεννήθη. Θεοφάνης 472' παρόμοια και στον μεταγενέστερο Γεώργιο Κεδρηνό II.27' Πρβλ. P. Speck, *Kaiser Konstantin VI. Die Legitimation einer fremden und der Versuch einer eigenen Herrschaft*. I-II. München 1978. εδῶ I. 308, II. 725 n. 161' για την προέλευση του χωρίου του Θεοφάνους I. 395.

3. Νικήτας Χωνιάτης Ιστορία 168.

4. Ἦδη δὲ ὠδινούσης τῆς βασιλίδος καὶ τεκεῖν ἐγγιζούσης σεσάρωτο μὲν ἡ πορφύρα τὸ οἶκημα καὶ διητυρέπιστο ἀκριβῶς τὰ πρὸς τὴν κύησιν τοῦ παιδὸς καὶ ὑποδοχὴν τῆς μητρὸς. ὡς δὲ κατῆπειγον αἱ Εἰλείθυιαι, ὁ πορφύρεος δόμος εἶχεν ἐντὸς τὴν ἐπίτοκον. ἠγωνία μὲν οὖν ἐπὶ τῇ γαμετῇ παρῶν βασιλεῖς καὶ τὰς ὠδῖνας ἐκούφιζεν...: Νικήτας Χωνιάτης Ιστορία 168-169. Για τα προβλήματα χρονολόγησης της γέννησης του Αλεξίου Β΄ Κομνηνού βλ. Κ. Βαρζός, Ἡ γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν. Θεσσαλονίκη 1984, τόμ. Β΄ 454 κ.εξής όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

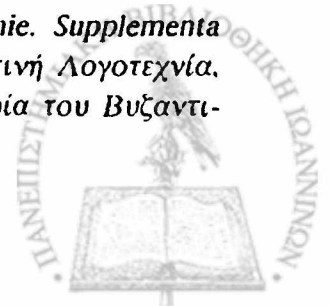

στις αρχές του 1186: *Οἶμαι γοῦν ὡς τὸ διάφορον ἡμῖν βάρβαρον ταῖς ἡμετέραις ἀχθεσθήσεται τελεταῖς καὶ ταῖς νῦν ἐμπικρανθέν νυμφεύσει κόψεται τὸν τῆς πορφύρας ὑφορώμενον καινισμόν, ὃν μικρῷ ὕστερον ἐορτάσομεν ἡμεῖς τὸ ὑπήκοον...!*. Η μαρτυρία, εφόσον προέρχεται από ρητορικό κείμενο, είναι δύσκολο να αναλυθεί. Ἢδη σοβαρές διαφωνίες έχουν προκύψει σχετικά με την χρονολόγηση των περιστατικών που η μαρτυρία αποτυπώνει. Είναι δύσκολο να εντοπισθεί ποιοί είναι οι βάρβαροι που αναφέρονται εδώ και ποιά σύγκρουση με το Βυζάντιο υπονοείται στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ἐχουν προταθεί ως πιθανοί οι Νορμανδοί και η νίκη του Αλεξίου Βρανά επ' αυτών τον Νοέμβριο του 1185. Ενδέχεται πάντως, εφόσον το περιστατικό συνδέεται με τον «καινισμό» της Π(π)ορφύρας, να πρόκειται για την αποστασία των Βουλγαρικών περιοχών (1185-1186) που, με αφορμή τους φόρους που ο Ισαάκιος επέβαλε για να καλύψει τις γαμήλιες τελετές, στασίασαν υπό τους Βούλγαρους αδελφούς Πέτρο (Θεόδωρο) και Ασάν². Η αναφορά του «καινισμού» της Π(π)ορφύρας μπορεί να μην σχετίζεται διόλου με το κτήριο αλλά να υποδηλώνει μια προσπάθεια να προβληθεί, με αφορμή τη συγκεκριμένη επιγαμία, η εγκαθίδρυση της νέας δυναστείας στον αυτοκρατορικό θρόνο, μετά την επαισχυντή αναχώριση του εσχάτου των Κομνηνών, του Ανδρονίκου.

Ο όρος πορφυρογέννητος δεν συνυπάρχει συνήθως με τον όρο Π(π)ορφύρα στις πηγές. Για την ακρίβεια εκτός από τις μαρτυρίες του Λιουτπράνδου της Κρεμώνης και της Άννας Κομνηνής που δια της Πορφύρας ερμηνεύουν τον όρο πορφυρογέννητος, οι όροι μνημονεύονται χωριστά. Η χρονική στιγμή κατά την οποία ο όρος πορφυρογέννητος άρχισε να χρησιμοποιείται δεν είναι με σαφήνεια ορισμένη. Πάντως η παλαιότερη μνεία του που έχει εντοπισθεί, χρονολογείται το 763, αναφέρεται στον Λέοντα τον Δ' υιό του αυτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' και βρίσκεται

1. *Nicetae Choniatae Orationes et Epistulae*. Ἐκδ. J.A. van Dieten. (CFHB III). Berlin 1972, 36 και 44, 45.15-17: *Στίχοι τοῦ Χωνιάτου ἐπὶ ταῖς ἀναφωνήσεσι τῶν δήμων, ὀπινῆκα ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος συνεζύγη τῇ θυγατρὶ τοῦ ῥηγὸς Οὐγγρίας Βελᾶ. ...ἂν δὲ καὶ φῶτα λάμπουσιν ἔνδοθεν τῆς πορφύρας ἀπὸ τῶν ἄρτι τελετῶν τοῦ βασιλείου γάμου...* πρβλ. Βαρζός, ὁ.π. Β' 813. R. Kerbl. *Byzantinische Prinzessinnen in Ungarn zwischen 1050-1200 und ihr Einfluß auf das Arpadenköningreich*. Wien 1979, 150.

2. Για τις προτεινόμενες χρονολογήσεις και ερμηνείες βλ. J.L. van Dieten. *Niketas Choniates. Erläuterungen zu den Reden und Briefen nebst einer Biographie. Supplementa Byzantina Bd.2*. Berlin-New York 1971, 87-90. Πρβλ. H. Hunger. *Βυζαντινή Λογοτεχνία*, Α. Αθήνα 1987, 236. Για τα περιστατικά βλ. I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Θεσσαλονίκη 1991, Γ' 288-289.

σε ένα λατινικό έγγραφο από τη Νεάπολη¹. Σ' αυτό το έγγραφο οι Νεαπολίτες χρησιμοποιούν για τη χρονολόγηση τα έτη βασιλείας του Βυζαντινού αυτοκράτορος² και αναφέρουν τόσο τον Κωνσταντίνο όσο και τον πορφυρογέννητο υιό του Λέοντα. Ανάλογη μνεία, που όμως αφορά τον αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ' και χρονολογείται το 846, έχει εντοπισθεί στην τίτλωση και ενός άλλου εγγράφου που προέρχεται από την Νεάπολη³. Η παρουσία της χρονολόγησης με βάση τα χρόνια βασιλείας των Βυζαντινών αυτοκρατόρων στις συγκεκριμένες τιτλώσεις θα μπορούσε να παραπέμπει στην προσπάθεια των Νεαπολιτών να καταδείξουν την εξάρτησή τους από την αυτοκρατορία σε στιγμές που στην Ιταλία επικρατούσε πολιτικό χάος. Αυτό ταιριάζει και στην περίπτωση του 763 που στην Ιταλία οι ελάχιστες υπό Βυζαντινή κυριαρχία περιοχές αντιπάλευαν τους Φράγκους και τον πάπα Ρώμης αλλά και στην περίπτωση του 846, που στην περιοχή μένονταν οι διαμάχες και εναλλάσσονταν διαρκώς οι ισορροπίες μεταξύ των ανεξαρτήτων πόλεων (Αμάφι, Σορέντο, Γέτα), των Σαρακηνών, των Δουκών του Βενεβέντο και των Φράγκων. Η παρουσία όμως και του όρου πορφυρογέννητος στις συγκεκριμένες τιτλώσεις ταιριάζει μόνο στη δεύτερη περίπτωση (846), τότε που η ιδιότητα του Μιχαήλ Γ' ως πορφυρογέννητου θα μπορούσε ενδεχομένως να τονισθεί από τους ίδιους τους Νεαπολίτες, προκειμένου να υπονοηθεί η «νομιμότητά» του έναντι των άλλων ηγετών που εποφθαλμιούσαν την περιοχή. Στην περίπτωση του 763 η αναφορά του όρου πορφυρογέννητος δεν πρέπει να σημαίνει κάτι τέτοιο: την συγκεκριμένη χρονική στιγμή οι εικονόφιλοι Νεαπολίτες ήταν ιδιαίτερα αρνητικοί απέναντι στην εικονοκλαστική πο-

1. *Imperantibus dd. nn. piisimo Constantius a Deo coronato m.i.a. 45 et post eiusdem tranquillitatis a. 45. sed et Leone porfilogenito (porphyrogenito) a deo gubernato m.i. eius filio a. 12. die primo m. martii ind.1: Monumenta ad Neapolitani Ducatus Historiam Pertinentia*, I. Έκδ. B. Capasso. Neapel 1881-82, 262 n. II.

2. Για την συνήθεια των Βυζαντινών να χρονολογούν με τα έτη βασιλείας των αυτοκρατόρων και τα προβλήματα αποκωδικοποίησης που αυτή συνεπάγεται βλ. Fr. Dölger, *Das Kaiserjahr der Byzantiner*. (SB. d.Bayer. Akad. d. Wiss., Philos. - hist. Kl., Jg 1949, H.1). München 1949.

3. *In nomine iesu christi imperante domino nostro PP Augusto Michaelio porphyrogenito an.V ind. X hic quietus iacet magnifico genere nobilis Hadrianus huius fundator ecclesiae... Monumenta ad Neapolitani Ducatus ...* ό.π. II/II, 224 n.13: για την κατάσταση στην Ιταλία την εποχή αυτή, αλλά και για την αναφορά των ετών βασιλείας του Βυζαντινού αυτοκράτορα βλ. V. von Falkenhausen, *Untersuchungen über die byzantinische Herrschaft in Süditalien vom. 9 bis ins 11. Jahrhundert*. Wiesbaden 1967, 10-11.

λιτική του Κωνσταντίνου Ε΄¹. Η χρήση του όρου πορφυρογέννητος εδώ θα μπορούσε ενδεχομένως να υποδηλώνει την προώθηση από την βυζαντινή καγκελλαρία ενός δυναστικού επιχειρήματος των εικονοκλαστών Ισαύρων· αν η βυζαντινή γραμματεία χρησιμοποιούσε τον όρο για να χαρακτηρίσει τον πορφυρογέννητο συναυτοκράτορα στα έγγραφα προς τους Νεαπολίτες είναι λογικό και εκείνοι να τον χρησιμοποιούν στις τιτλώσεις των εγγράφων.

Εκτεταμένη αναφορά στον όρο πορφυρογέννητος αλλά και στον τρόπο με τον οποίο ο όρος αυτός αποδίδεται, έχουμε σε λίγες μόνον βυζαντινές πηγές οι οποίες προέρχονται κυρίως από τον μέσο βυζαντινό μεσαίωνα.

Πρόκειται για μαρτυρίες που σώζονται στο συμπληρωμένο τον 10ο αιώνα² *Περί τῆς Βασιλείου Τάξεως*, σε μια «αυτοκρατορική» επιστολή του Μιχαήλ Ζ΄ Δούκα προς τον Ροβέρτο Γυισκάρδο, η οποία αποδίδεται στον Μιχαήλ Ψελλό (11ος αι.)³ και στις μαρτυρίες που προέρχονται από την *Ἀλεξιάδα* της Ἄννας Κομνηνῆς (12ος αι.)⁴, η εκτενέστερη των οποίων έχει ήδη συζητηθεί.

Ο όρος πορφυρογέννητος συναντάται επανειλημμένως στο *Περί τῆς Βασιλείου Τάξεως* είτε συνοδεύοντας το όνομα του αυτοκράτορα⁵ ή υποδηλώνοντας την ύπαρξη πορφυρογέννητων διαδόχων που παρίστανται σε διάφορες εκδηλώσεις της αυλής, αλλά κυρίως στις επευφημίες (*acclamatio-nes*) του λαού επί τη ευκαιρία θρησκευτικών εορτών, τελετών της αυτο-

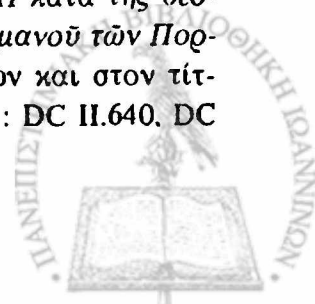
1. Για τους εικονόφιλους επισκόπους Νεαπόλεως αλλά κυρίως για την πολιτική και εκκλησιαστική κατάσταση στην περιοχή βλ. Τ. Λουγγής, *Η Βυζαντινή κυριαρχία στην Ιταλία*. Αθήνα 1989. 151 κ.ε. πρβλ. D.H. Miller, *Byzantine-Papal relations during the pontificate of the Paul I: BZ 68(1975)47-62* ιδίως 57.

2. H. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία Β΄* 176-178.

3. Μιχαήλ Ψελλού *Ἱστορικοί λόγοι. Ἐπιστολαί*: Κ.Ν. Σάθας, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*. Ε΄. Ἐν Βενετία 1876. ἐπιστ. 144. 388-392· Fr. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches von 565-1453*. I. II. München-Berlin 1924-25, ἐδώ II. 990(1072/73)18.

4. H. Hunger, *Βυζαντινή λογοτεχνία*. Β΄ 230κ.ε.

5. DC I.198: συνοδεύει το όνομα του Κωνσταντίνου Ζ΄ επί τη ευκαιρία της αναγορεύσεως του Νικηφόρου Φωκά (963)· DC II.511: κατάλογος των θεμάτων που θα παρατεθούν στο δεύτερο βιβλίο του έργου. Εκεί το ιζ΄ θέμα τιτλοφορείται: *Ἀναγόρευσις Ῥωμανοῦ τοῦ Πορφυρογεννήτου υἱοῦ Κωνσταντίνου βασιλέως*, ἐνώ το με΄ *Ἡ κατὰ τῆς Θεολέστου Κρήτης γενομένη ἐκστρατεία καὶ ἔξοδος ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ῥωμανοῦ τῶν Πορφυρογεννήτων εἰς ἰνδικτίονα ζ΄* παρόμοια με τον τίτλο των περιεχομένων και στον τίτλο του κεφαλαίου: DC II. 664· πορφυρογέννητος για τον Κωνσταντίνο Ζ΄: DC II.640, DC II.643 και II.649.

κρατορικής αυλής ή άλλων επισήμων περιστάσεων¹. Επιπλέον ένα ολόκληρο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο σε *ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ὅταν γεννηθῆ ἄρρεν παιδίον τῷ βασιλεῖ*². Εκεί περιγράφονται με λεπτομέρειες οι επίσημες τελετές που ακολουθούν τη γέννηση του παιδιού³, παρουσία του πατριάρχη και των αντιπροσώπων της εκκλησίας, συγγλητικών, των λοιπών αξιωματούχων και του λαού. Οι ευχές που ο αυτοκράτορας δέχεται για το τέκνο που ονομάζεται πορφυρογέννητο εμπεριέχουν όχι μόνον ευχές για μακροζωΐα και γονιμότητα αλλά και για διαδοχή στην εξουσία⁴. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο πάντως δεν γίνεται καθόλου λόγος για τον χώρο της Πορφύρας στον οποίο συντελείται η γέννηση.

Ο χαρακτηρισμός πορφυρογέννητος συνοδεύει συχνότερα στο Περί τῆς βασιλείου Τάξεως τους αυτοκράτορες Κωνσταντίνο Ζ΄ Πορφυρογέννητο και Ρωμανό Β΄ σε συνδυασμό⁵ ή και τον καθένα από αυτούς χωριστά.

1. Παραδείγματος χάριν στην περιγραφή της γαμήλιας αυτοκρατορικής τελετής «*ὅσα δεῖ παραφυλάττειν ἐπὶ στεφανώματι βασιλέως*» οι κράται μεταξύ άλλων εύχονται στον βασιλέα *...εὐλόγησεν σε μετὰ τῆς συζύγου σου, καὶ τέκνα σοι δωρησεται Θεὸς πορφυρογέννητα*. DC I.198· στις επευφημίες ἐπὶ τῆς ευκαιρίας στρατιωτικῶν θριάμβων: DC II.649· acclamations ἐπίσης εν: *Constantin VII Porphyrogénète. Le livre des Cérémonies*. Ἐκδ. A. Vogt. Paris 1967. 1.30. 32. 36. 39. 41. 42. 56. II.4. 7. 15. 24. 25. 58. 72. 88. 89. 92. 103. 104. 122. 126. 132. 135. 151. 152. 155. 156. 157. 168. 174. Οι αναφωνήσεις (acclamations) που μνημονεύονται στο DC II.4. 7. 15 εκφωνήθηκαν ἐπὶ τῆς ευκαιρίας στέψεων αυτοκρατόρων. Οι στέψεις αυτές ἔλαβαν χώραν παρουσία πορφυρογεννήτων τέκνων που ὅμως δεν μπορούμε με ακρίβεια να πούμε ποιὰ εἶναι, ἐφόσον οι συγκεκριμένες στέψεις δεν ἔχουν με βεβαιότητα ταυτιστεί: βλ. G. Ostrogorsky - E. Stein. Die Krönungsordnungen des Zeremonienbuches. Chronologische und verfassungsgeschichtliche Bemerkungen: *Byz VII(1932)185-233* ἐδῶ 194-199 και ἐπίσης τὴν ἀντίστοιχη βιβλιοκρισία του Fr. Dölger εν *BZ 36(1936)145-157* ἰδίως 146-148 πρβλ. DC (Vogt) Tome II. Commentaire . Paris 1967. 1-50.

2. DC II.615κε. Οι προτάσεις του εκδότη και σχολιαστή για το σε ποιὰ συγκεκριμένη γέννηση πορφυρογεννήτου αναφέρεται το κεφάλαιο, εἶναι ποικίλες· με βάση τὴν εσωτερικὴ μαρτυρία πάντως, που ἀφορὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς Φιάλης του Σίγματος, δεν εἶναι πιθανόν να παραπέμπει σε εποχὴ προγενέστερη ἀπὸ ἐκείνην του Θεοφίλου: DC (Vogt) Tome II. Commentaire. 41-42.

3. Αναλυτικὴ παρουσίαση του κεφαλαίου: Φ. Κουκουλές. Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν και τὴν βάπτισιν ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν: *ΕΕΒΣ ΙΔ(1938)87-146* ἰδίως 115κε.

4. DC II.616.11-17: *...καὶ ἐτεύχονται αὐτῷ διὰ τὸ τεχθέν πορφυρογέννητον παιδίον, λέγοντες θεάσασθαι παιδας τῶν παιδῶν τοῦ πορφυρογεννήτου, καὶ τοῦτον ἰδεῖν γηραιὸν και προβεβηκότα χρόνων πολλὴν περίοδον, εἶτα κληρονόμον γενέσθαι τῆς πατρικῆς ἐξουσίας και βασιλείας, ὡς ἂν ἡ τῶν Ῥωμαίων καλῶς διευθύνοιτο και διεξάγοιτο βασιλεία τε και πολιτεία.*

5. Βλ. τὴν ἀναφορὰ για τὴν ἀποστολὴ γράμματος πρὸς τὸν Ἀμηρὰ τῆς Αἰγύπτου (DC II.689). Αμφισβητούμενος εἶναι ὁ ἀποδέκτης τῆς ἐπιστολῆς ἀλλὰ και ὁ χρόνος ἀποστολῆς

Έτσι έχουμε αναφορά αμφότερων των πορφυρογέννητων βασιλέων στην περιγραφή της υποδοχής στα ανάκτορα των πρέσβων που επισκέφθηκαν τον Μάιο του 946 την Κωνσταντινούπολη ως απεσταλμένοι του Αμεραμουμνή της Ταρσού¹.

Προβλήματα ανακύπτουν κατά την εξέταση του όρου πορφυρογέννητος στην περιγραφή της υποδοχής στην Κωνσταντινούπολη της Ρωσίδας βασίλισσας Όλγας τον Σεπτέμβριο του 957². Ο όρος συναντάται εδώ πάνω από μία φορές, κάθε φορά σε διαφορετική συνάφεια που δημιουργεί προβλήματα στη χρονολόγηση των περιστατικών. Ξενίζει επί παραδείγματι ότι ο βασιλεύς άκουσε την Όλγα καθεσθείς μετά τῆς αὐγούστης και

της: Dölger, Regesten I. 631(935/6)78 πρβλ. *Théodore Daphnopatès correspondance*. Έκδ. J. Dartouzes - L.G. Westerink, Paris 1978, Introduction 14-15' πρβλ. A.A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*, II/1. Bruxelles 1968, 281 και σημείωση 2.

1. Η υποδοχή περιγράφεται διεξοδικότατα στις πολλές και διαφορετικές φάσεις της: DC II.570-592. Πρόκειται για τις συνεννοήσεις του Κωνσταντίνου με τον Εμίρη της Αιγύπτου με τη διαμεσολάβηση του Εμίρη της Ταρσού το 946. Θέμα των συνομιλιών ήταν η ανταλλαγή αιχμαλώτων η οποία τελικά πραγματοποιήθηκε παρά τον Λάμο ποταμό: Πρβλ. Vasiliev, *Byzance et les Arabes* ό.π. 315-316' I. Καραγιαννόπουλος, *Ιστορία Βυζαντινού Κράτους*, Β' (565-1081), Θεσσαλονίκη 1991, 376.

2. J. Featherstone, Olga's visit to Constantinople: *Harvard Ukrainian Studies* XIV 3/4 (1990=Adelphotes: A Tribute to O. Pritsak by his Students)293-312 όπου και αναλυτικά η προγενέστερη βιβλιογραφία. Το ταξίδι της Όλγας στην Κωνσταντινούπολη είναι ένα από τα προσφιλή θέματα της νεώτερης έρευνας και έχει τοποθετηθεί σε διάφορες χρονικές στιγμές' άλλοτε συνδέεται με την εκχριστιανισή της κι άλλοτε διαχωρίζεται σαφώς. Ενδεικτικά αναφέρω ότι ο Litavrin, διαχώρισε το ταξίδι της Όλγας στην Κωνσταντινούπολη από το γεγονός του εκχριστιανισμού και το χρονολόγησε το 946: G.G. Litavrin, *Die Kiever Rus' im 9. und 10. Jahrhundert*: *ByzF* 18(1992)43-59 ιδίως 53 και εξής. Άλλοι πιστεύουν ότι η Όλγα πραγματοποίησε δύο επισκέψεις στην Κωνσταντινούπολη αυτήν που περιγράφεται στο DC (946 ή 957) και μια δεύτερη για να βαπτισθεί (960): D. Obolensky, *Olga's conversion. The evidence Reconsidered: Proceedings of the International Congress Commemorating the Millennium of Christianity in Rus' Ukraine*. Έκδ. O. Pritsak, I. Ševčenko, M. Labunka: *Harvard Ukrainian Studies* XIV/XIII(1988/89)145-158. Ο Obolensky, αρχικά τοποθετούσε το βάπτισμα της Όλγας σε απροσδιόριστη ημερομηνία και την επίσκεψή της στην Κωνσταντινούπολη το 957: D. Obolensky, *Russia and Byzantium in the Mid-Tenth Century: The Problem of the Baptism of Princess Olga*: *GOTHR* 28/2(1983)157-171, όμως τελευταία (Ραβέννα 1988) υποστήριξε τη νέα άποψη περί διπλής επισκέψεως, άποψη που είχε παρομοίως διατυπωθεί και παλαιότερα από τον ρώσο ιστορικό M. Priselkon, τον οποίο αργότερα ακολούθησε ο H. Koch, *Byzanz, Ochrid und Kiev 987-1037*: *Kyrios* 3(1938)256 κ.εξής. Οι δύο αυτοί μελετητές υποστήριξαν πως το 955 η Όλγα πήγε στην Κωνσταντινούπολη και βαπτίσθηκε και το 957 πήγε ξανά για να πείσει τον αυτοκράτορα να εκπληρώσει τις υποσχέσεις που της είχε δώσει κατά την πρώτη επίσκεψή της εκεί.

*τῶν πορφυρογεννήτων αὐτοῦ τέκνων*¹. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι γιατί αναφέρονται πολλά πορφυρογέννητα τέκνα αφού ο Κωνσταντίνος είχε μόνο έναν πορφυρογέννητο υιό². Όπως η μελέτη των πηγών αποδεικνύει, το πορφυρογέννητο τέκνο δεν είναι απαραίτητο να είναι αγόρι και εφόσον ο Κωνσταντίνος Ζ΄ ήταν εστεμμένος ήδη από το 905 όλα του τα παιδιά, δηλαδή ο γιος του Ρωμανός και οι πέντε κόρες του, ήταν πορφυρογέννητα τέκνα. Απορία δημιουργεί επίσης η αναφορά ότι: *ἐκαθέσθη ο Βασιλεὺς καὶ Ρωμανὸς ὁ Πορφυρογέννητος βασιλεὺς καὶ τὰ πορφυρογέννητα τούτων τέκνα καὶ ἡ νύμφη καὶ ἡ ἀρχόντισσα*, που φανερώνει πως στις τελετές παρευρισκόταν κι ένα τουλάχιστον παιδί του Ρωμανού Β΄. Βέβαια ο πορφυρογέννητος Βασίλειος, ο μεγαλύτερος γιος του Ρωμανού, πρέπει να ήταν μόλις λίγων μηνών με αποτέλεσμα σίγουρα να μην είναι δυνατόν να παρακάθεται· θα μπορούσε όμως με κάποιο τρόπο να παρευρίσκεται³.

Ο όρος πορφυρογέννητος μάλλον απέκτησε μεγαλύτερη βαρύτητα και άρχισε να χρησιμοποιείται με μεγαλύτερη σχετικά συχνότητα από την εποχή της μονοκρατορίας του Κωνσταντίνου Ζ΄ και μετά. κι αυτό όχι μόνον διότι μεταξύ των επιγόνων του Κωνσταντίνου υπήρχαν αρκετοί πορφυρογέννητοι (Ρωμανός Β΄, Κωνσταντίνος Η΄ και Βασίλειος Β΄, Ζωή και Θεοδώρα) αλλά και γιατί η συγκεκριμένη δυναστεία είχε διάφορα προβλήματα δυναστικής νομιμότητας. Μάλλον δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ο Κωνσταντίνος Ζ΄, που τόσο πολύ απειλήθηκε αφενός από το γεγονός ότι ήταν ο καρπός της τετραγαμίας του Λέοντος ΣΤ΄ του Σοφού και ανήλικος διάδοχος κι αφετέρου από τους Λακαπενίδες, είναι ο πρώτος αυτοκράτορας ο οποίος σχεδόν σταθερά στις πηγές φέρει τον τίτλο πορφυρογέννητος, που στην περίπτωσή του μετατρέπεται σχεδόν σε προσωνύμιο⁴.

1. DC II. 596.

2. Το DC (II.598) αναφέρει ξανά τα πολλά πορφυρογέννητα παιδιά του Κωνσταντίνου σε μια συνάντηση που τον Οκτώβριο είχε η αυγούστα Ελένη με την Όλγα στο πεντακουβούκλειο του Αγίου Παύλου: *καὶ ἐκαθέσθη ἡ δέσποινα μετὰ τῶν πορφυρογεννήτων αὐτῆς τέκνων καὶ τῆς νύμφης καὶ τῆς ἀρχοντίσσης...*

3. Αυτό βέβαια δεν αποκλείει την πιθανότητα ο πληθυντικός αριθμός των πορφυρογεννήτων να είναι μεταγενέστερη επέμβαση που προέρχεται από μια εποχή που τα πορφυρογέννητα τέκνα του Ρωμανού ήταν μεγαλύτερα σε ηλικία. Φαίνεται μάλλον απίθανο εδώ να υπονοούνται οι Λακαπενίδες.

4. Schreiner (Lexicon des Mittelalters ό.π.) λήμμα Porphyrogennetos: *...Einen besonderen Nachdruck auf die Bezeichnung legte Leons Sohn, Konstantin VII. der aufgrund seiner (zunächst) illegitimen Geburt damit die Rechtmäßigkeit seines Kaisertums betonte. Seit diesem*

Τα προβλήματα δυναστικής νομιμότητας της Μακεδονικής δυναστείας χρονολογούνται από τα πρώτα κι όλας χρόνια της βασιλείας των Μακεδόνων· η δολοφονία του νόμιμου αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ βοήθησε στη δημιουργία μιας ολόκληρης φιλολογίας που αποσκοπούσε να απαλύνει τις εντυπώσεις που άφησε η πράξη του σφετερισμού. Χαρακτηριστικό είναι πως στο ΣΤ΄ βιβλίο του Συνεχιστού του Θεοφάνους, στον επωνομαζόμενο Βίο Βασιλείου, που θεωρείται έργο στου οποίου τη συγγραφή αναμείχθηκε ενεργά ο Κωνσταντίνος Ζ΄ ο πορφυρογέννητος, ο Βασίλειος παρουσιάζεται ως απόγονος των Αρσακιδών από τη μεριά του πατέρα του, ως συγγενής του Κωνσταντίνου του Μεγάλου από τη μεριά της μητέρας του, ταγμένος βασιλεύς ...*ταινία τε γάρ κοκκοβαφής παρά τήν πρώτην έκφυσιν τῶν τριχῶν ἐωρᾶτο περι τήν κεφαλήν, καί περι τὰ σπάργανα πορφύρεα βάμματα*¹. Στην ίδια λογική πρέπει μάλλον να εντάσσονται και οι σύντομες αναφορές που θέλουν τους γιους του Βασιλείου Α΄ και μάλιστα τον Λέοντα ΣΤ΄ «πορφυρογέννητους». Πρόκειται για μαρτυρίες που προέρχονται αφενός από τα Πρακτικά της οικουμενικής Συνόδου του 879² κι αφετέρου από τον Λιουπράνδο της Κρεμώνης³. Οι αναφορές σε πορφυρογέννητους βασιλείς στα Πρακτικά της συνόδου του 879 προέρχονται από τις επιστολές του αρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας Μιχαήλ, ο οποίος ονομάζει πορφυρογέννητα όλα τα παιδιά του Βασιλείου, αλλά

Zeitpunkt bis zum Ende des Reiches ist P. ein ständiges Epitheton bei den Namen der Mitglieder der kaiserlichen Familie, dem aber nie eine konstitutionelle Bedeutung zukommt und welches daher nie konsequenter Bestandteil der Kaisertitulatur in Unterschriften wird.

Ως πορφυρογέννητος καλείται ο Κωνσταντίνος Ζ΄ και στο Λεξικό της Σούδας· με βάση το κριτικό υπόμνημα που ο εκδότης του έργου συνέταξε, δεν έχει εντοπισθεί η βυζαντινή πηγή από την οποία ο λεξικογράφος αντιγράφει, ούτε έχει εντοπισθεί μια μεταγενέστερη παρέμβαση. Η μαρτυρία πρέπει μάλλον να προέρχεται από τον χρόνο συμπλήρωσης του έργου δηλαδή από τον 10ο αιώνα: *Suidae Lexicon*, I-V. Έκδ. A. Adler. Lipsiae 1928-1938: λήμμα Ἀδάμ: Τόμ.Ι.46. Ο Κωνσταντίνος Ζ΄ φέρεται ως πορφυρογέννητος και στα αγιολογικά κείμενα της εποχής: βλ. ενδεικτικά Βίος Ευθυμίου: P. Karlin-Hayter, *Vita S. Euthymii: Byz 25-27(1955-1957)* 1-172 εδώ 118.18 πρβλ. ...*μνήμη τοῦ ὁσίου ὁμολογητοῦ Δοναλέ: Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae (Propyleaum ad AASS Novembris)*. Έκδ. H. Delehaye. Bruxelles 1902. 320 όπου ως πορφυρογέννητοι φέρονται τόσο ο Κωνσταντίνος Ζ΄ όσο και ο Ρωμανός ο Β΄.

1. Συνεχιστής Θεοφάνους 216.

2. ACO (Mansi) Vol. 17A/429.D: *ἄμα Εὐδοκία τῆ... Αὐγούστη, καί τῶν θεοδότων κλάδων αὐτῆς, τῶν Πορφυρογεννήτων...* πρβλ. ό.π. 17A/432.D. 512 C/517 D. Ο τίτλος πορφυρογέννητος συνοδεύει στα Πρακτικά το όνομα του τελευταίου υιού του Βασιλείου Α΄ Στεφάνου.

3. Βλ. παραπάνω σελ. 322 σημείωση 1.

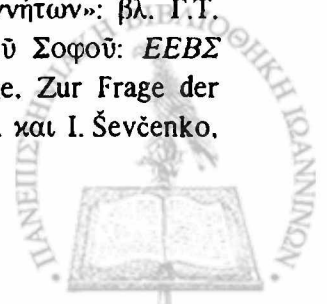
και από τα πρακτικά της Συνόδου, που πιθανότατα συντάχθηκαν με την καθοδήγηση του Φωτίου και τα οποία αναφέρουν ως πορφυρογέννητο τον Στέφανο, μετέπειτα πατριάρχη και τότε υποδιάκονο. Η συζήτηση για τα προβλήματα που παρουσιάζει η γενεαλογία της Μακεδονικής δυναστείας δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί¹. Ο Λέων θα μπορούσε να θεωρηθεί πορφυρογέννητος, αν αληθεύει αυτό που η νεώτερη έρευνα υποστηρίζει, πως ο Βασίλειος ανακηρύχθηκε συναυτοκράτωρ σε μια στιγμή του 866 που προηγείται της γεννήσεως του Λέοντος². Όπως και νάχει, είναι σαφές πως οι συγκεκριμένες μαρτυρίες προέρχονται από την εποχή που οι Μακεδόνες αυτοκράτορες όχι μόνον διαμόρφωναν αλλά και προωθούσαν την επιχειρηματολογία που θα στήριζε την αξίωσή τους επί της δυναστικής νομιμότητας³.

Το ότι ο χαρακτηρισμός πορφυρογέννητος φέρει ιδίως τον δέκατο αι-

1. Η έρευνα έχει ευρύτατα ασχοληθεί με το πρόβλημα της γενεαλογίας των Μακεδόνων και τις συγκεκριμένες πληροφορίες των πηγών. Οι μελετητές έχουν εκφράσει ποικίλες απόψεις για την σειρά γέννησης των τεσσάρων υιών του Βασιλείου Α΄, αλλά και για τη δραστηριότητα της συζύγου του και ερωμένης του Μιχαήλ Γ΄ Ευδοκίας Ιγνηρίνας. Για το ζήτημα της ηλικίας των παιδιών του Βασιλείου σε σχέση με την αποδιδόμενη στον πατριάρχη Φώτιο λέξη ΒΕΚΛΑΣ και τις μαρτυρίες των αγιολογικών και χρονογραφικών πηγών βλ. Χ. Αγγελίδη, *Ο βίος του Όσιου Βασιλείου του Νέου*. Ιωάννινα 1980, 112-122. Όπως προκύπτει από την ερμηνεία μιας ομάδας πηγών, ο Λέων ΣΤ΄ ήταν νόθος γιος του Μιχαήλ Γ΄, εφόσον η μητέρα του Ευδοκία Ιγνηρίνα παντρεύτηκε τον Βασίλειο ενώ ήδη είχε συλλάβει από τον Μιχαήλ Γ΄: C. Mango, *Eudocia Igerina, the Normans, and the Macedonian Dynasty: ZRVI XIV-XV(1973)17-27* ιδίως 24-25, W.T. Treadgold, *Bride-Shows of the Byzantine Emperors: Byz XLIX(1979)395-413* ιδίως 405-406. Η άποψη αυτή έχει ανασκευαστεί: βλ. πρόχειρα: P. Shreiner, *Réflexions sur la famille impériale à Byzance (VIIe-Xe siècles): Byz LXI(1991)193* ιδίως 186· Shreiner, *Das Herrscherbild* ό.π. 135· E. Kisklinger, *Eudocia Ingerina, Basileios I. und Michael III: JÖB 33(1983)119-136* πρβλ. P. Karlin-Hauter, *L' enjeu d' une tumeur: JÖB 41(1991)85-111*. G. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*. Αθήνα 1979, II. 109 και τις αντίστοιχες σημειώσεις, όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

2. Και πιθανότατα αυτό συμβαίνει αν ακολουθήσουμε τον Ostrogorsky, (ό.π. II. 287 σημ. 68) σε σχέση με την ημερομηνία γέννησης τον Λέοντος 15.9.866 και εφόσον η ανακήρυξη του Βασιλείου σε συμβασιλέα έγινε λίγους μήνες νωρίτερα στις 26 Μαΐου 866: Βλ. Χριστοφιλοπούλου, *Εκλογή* ό.π. 90-91.

3. Από την ίδια εποχή (906-911 την χρονολογούν οι μελετητές) προέρχεται κι η επιγραφή από τα τείχη της Κωνσταντινουπόλεως που αναφέρει ως πορφυρογέννητους τους Αλέξανδρο, Κωνσταντίνο, Άννα, Ελένη και Μαρία: «Κύριε Βοήθει Λέοντος δεσπότη, Άλεξάνδρου, Κωνσταντίνου, Άννης, Έλένης, Μαρίας τών πορφυρογεννήτων»: βλ. Γ.Τ. Κόλιας, *Λόγοι και χρόνοι έκδόσεως τής Νεαρῶς 109 Λέοντος Στ΄ του Σοφού: EEBΣ ΚΓ(1953 Κανίσκιον Φ. Κουκουλέ)* 323-347 εδώ 343, πρβλ. W. Ohnsorge, *Zur Frage der Töchter Kaiser Leons VI.: Konstantinopel und der Okzident*, ό.π. 171 πρβλ. και I. Ševčenko,

ώνα μια φόρτιση που σχετίζεται με τα θέματα δυναστικής νομιμότητας, γίνεται φανερό κι από το γεγονός ότι στις επιστολές του Νικολάου Μυστικού προς τον Βούλγαρο ηγεμόνα Συμεών, που αποδεδειγμένα χρονολογούνται πριν το 944, δεν παρατηρείται πουθενά χρήση του τίτλου πορφυρογέννητος για τον Κωνσταντίνο¹ παρόλο που συχνότατα συζητείται σ' αυτές το θέμα του δικαιώματός του επί του Βυζαντινού θρόνου.

Μια επιπλέον απόδειξη για την ιδεολογική φόρτιση του τίτλου πορφυρογέννητος στα μέσα του 10ου αιώνα μπορεί να αποτελέσει κι η εμφάνιση για πρώτη φορά νομισμάτων και σφραγίδων που φέρουν αυτόν τον τίτλο. Το πρώτο νόμισμα που έχει εντοπισθεί να φέρει στον εμπροσθότυπο επιγραφή με τον τίτλο πορφυρογέννητος είναι ένα Μιλιαρέσιο των Κωνσταντίνου Ζ' και Ρωμανού, κοπή του νομισματοκοπείου Κωνσταντινουπόλεως που χρονολογείται μεταξύ 945-959². Νομίσματα με παρόμοια επιγραφή έκοψαν από την δυναστεία των Μακεδόνων ο Βασίλειος Β', ο Κωνσταντίνος Η'³ και η Θεοδώρα⁴ για να τους μιμηθούν

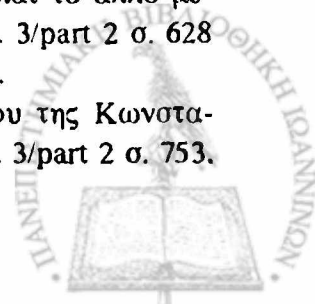
Poems on the Deaths of Leo VI and Constantine VII in the Madrid Manuscript of Skylitzes: *DOP* 23-24(1969-70)185-228, όπου ο όρος πορφυρογέννητος και στα ποιητικά κείμενα του 10ου αιώνα, σε σχέση πάντα με τους Μακεδόνες.

1. Απουσία του τίτλου πορφυρογέννητος παρατηρείται και στο πρώτο μέρος του βου βιβλίου του Συνεχιστού του Θεοφάνους (έως 941) μία φορά μόνον απαντάται εκεί ο τίτλος (Συνεχιστής Θεοφάνους 435) πορφυρογέννητος. Στο δεύτερο μέρος αντίθετα ο τίτλος συναντάται πιο συχνά αντανακλώντας ενδεχομένως την αλλαγή που επήλθε στην αντιμετώπιση του Κωνσταντίνου Ζ' μετά το 941. Το 6ο βιβλίο πάντως, στην ολότητά του σύμφωνα με τους μελετητές δεν πρέπει να έχει γραφεί πριν από το 963, ενώ πιθανή είναι στη συγγραφή του κι η συμμετοχή του Θεόδωρου Δαφνοπάτη: Η. Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία Β'* 145· Α. Μαρκόπουλος, *Ἡ χρονογραφία τοῦ Ψευδοσυμεών και οἱ πηγές της*, Ἰωάννινα 1978, του ιδίου, *Sur la deux versions de la chronographie de Syméon Logothète*: *BZ* 76(1983)279-284. Πάντως αν κάπου στο 6ο βιβλίο θα μπορούσε να ανιχνευθεί το χέρι του Δαφνοπάτη θα ήταν, νομίζω, στο πρώτο μέρος του.

2. *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection*. Έκδ. A.R. Bellinger - P. Grierson, 3/2 (Basil I to Nicephorus II, 867-1081). Washington D.C. 1993, σ. 557, PIXXXVII, nos. 21.1-21.20· W. Wroth, *Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum*. London 1908, Pl LIII/15· C. Morrisson, *Catalogue des monnaies Byzantines de la Bibliothèque Nationale*. Paris 1970, II, Pl LXXVIII/II. Πρβλ. *Jus Graecoromanum*, I. Έπιμ. I. και Π. Ζέπος, Ἀθήναι 1931, 214 nov. VI (a. 947) όπου για πρώτη φορά σε τίτλωση νεαράς συναντάται ο όρος πορφυρογέννητος.

3. Πρόκειται για δύο Μιλιαρέσια που χρονολογούνται το ένα το 977 και το άλλο μεταξύ 977-989· βλ. *Dumbarton Oaks Collection* (Bellinger-Grierson), ό.π. Vol. 3/part 2 σ. 628 και 629, Pl.XLVI, no 16 και nos 17a.1-17c· Morrisson, ό.π. II.609 και 610.

4. Πρόκειται για δύο τρίτα Μιλιαρεσίου. Κοπή του νομισματοκοπείου της Κωνσταντινουπόλεως βλ. *Dumbarton Oaks Collection* (Bellinger-Grierson), ό.π. Vol. 3/part 2 σ. 753.

αργότερα συστηματικά οι Κομνηνοί. Αντίστοιχα η παλαιότερη σφραγίδα που έχει επισημανθεί να φέρει τον τίτλο πορφυρογέννητος ανήκει στον Κωνσταντίνο Ζ' και χρονολογείται το 945¹, ενώ η δεύτερη κατά σειράν ανήκει στην Θεοδώρα κόρη του Κωνσταντίνου Η' ².

Ο Μιχαήλ Ψελλός αναφέρεται εκτενώς στον όρο πορφυρογέννητος στην μία από τις δύο επιστολές που πιθανότατα έγραψε (1072/3) εξ ονόματος του αυτοκράτορος Μιχαήλ Ζ' Δούκα στον δούκα Λογγοβαρδίας Ροβέρτο Γυισκάρδο για να του ζητήσει γαμικό συναλλάγιο³. Ο αυτοκράτορας θα επιθυμούσε ο πορφυρογέννητος αδελφός του, ο συναυτοκράτωρ Κωνσταντίνος Δούκας να νυμφευθεί μία από τις κόρες του Ροβέρτου. Στα προσόντα του Κωνσταντίνου αναφέρεται και η ιδιότητά του να έχει γεννηθεί όταν ο πατέρας του βρισκόταν ήδη στο θρόνο, πράγμα που του αποδίδει, εκτός από τον τίτλο του πορφυρογεννήτου, ιδιαίτερο κύρος και τον προβάλλει ως «εκλεκτό» του θεού.

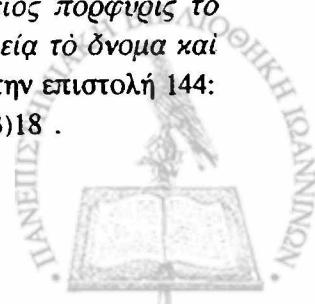
Η συγκεκριμένη επιγαμία συνδεόταν άμεσα με την ανάγκη της αυτοκρατορίας να συσφίξει τις σχέσεις της με το Ροβέρτο Γυισκάρδο, να ενισχύσει δια της συγγένειας τη φιλία μεταξύ των ηγεμόνων. Η συμμαχία με τον Γυισκάρδο και η επιγαμία με τον οίκο του ήταν τόσο σημαντική

PL.LXII, no 3: Morghison, ό.π. II.637. Κι από αυτή τη θέση ευχαριστώ την κ. Γ. Νικολάου, που ειδικεύεται στην Βυζαντινή Νομισματική και, μετά από παράκλησή μου, ενετόπισε τα συγκεκριμένα νομίσματα.

1. G. Zacos - A. Veglery. *Byzantine Lead Seals*, I/1, I/2, I/3. Basel 1972 εδώ I/1.63 (no.70) και I/1.74 (no 82) η σφραγίδα φέρει επιγραφή: *Κωνσταντίνος αυτοκράτωρ ο Πορφυρογέννητος*.

2. Zacos-Veglery I/1.74 (no.82): *Θεοδώρα αύγουστα ή πορφυρογέννητος*. Έχει εντοπισθεί και άλλη μία σφραγίδα με την επιγραφή: *Κύριε βοήθει τῇ σῇ δούλῃ Θεοδώρα θυγατρὶ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Δεσπότης* [Zacos-Veglery I/III.1445 (no.2676)] που ενδέχεται να είναι παλαιότερη της προηγούμενης, αν η Θεοδώρα στην οποία αναφέρεται είναι η κόρη του Κωνσταντίνου Ζ' κι όχι η αυτοκράτειρα, κόρη του Κωνσταντίνου Η'.

3. Αμφότερες οι επιστολές έχουν χρονολογηθεί το 1072/3. Μιχαήλ Ψελλοῦ *Ἱστορικοί λόγοι*. *Ἐπιστολαί*: Κ.Ν. Σάθας, ό.π. ἐπιστ. 143, 385-388: *Μιχαήλ ὁ Δούκας Ροβέρτῳ Δουκὶ τῆς Λογγοβαρδίας* και ἐπιστ. 144, 388-392: *Ὁ αὐτὸς τῶ αὐτῶ*, όπου και η εκτενής αναφορά στον όρο πορφυρογέννητος: «...οὐ πρὸ τῆς βασιλείας τῶ ἐμῶ γεγεννημένος πατρί, ἀλλὰ μετὰ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν σύλληψιν ἐσχηκὼς καὶ τὴν γέννησιν, ὡπερ πόρρωθέν σοι τοῦ θεοῦ τὸν τοιοῦτον κόσμον τῶ γένει προευτρεπίζοντος· τοὺς δὲ οὕτω γεγεννημένους Πορφυρογεννήτους βασιλεῖς οἱ καθ' ἡμᾶς Ρωμαῖοι κατονομάζουσι, τὸ δὲ ὄνομα τοῦτο θεῖον ἀντικρὺς τοῖς μετεσχηκόσι νενόμισται· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἡ βασιλείος πορφυρὶς τὸ ἐπίσημον ἐσχηκεν, ὅθεν καὶ ταῖς κοιναῖς εὐφημίαις προστέθειται τῇ βασιλείᾳ τὸ ὄνομα καὶ τὸν βασιλέα τις εἰρηκῶς, προστίθησιν εὐθύς, τὸν Πορφυρογέννητον» για την επιστολή 144: Dölger, *Regesten* II 990(1072/73)18, για την 143: *Regesten* II. 989(1072/73)18 .

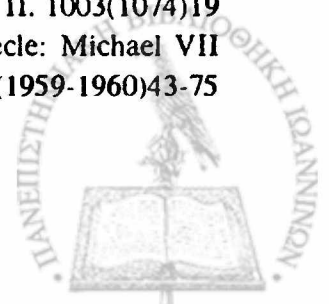
που, όταν αυτό το γαμικό συναλλάγιο ναυάγησε, ο Μιχαήλ Ζ΄ επανήλθε προσπαθώντας, με κάπως καλλίτερα αποτελέσματα αυτή τη φορά¹, να προτείνει για σύζυγο της κόρης του Γυισκάρδου τον πορφυρογέννητο γιο του κι όχι τον αδελφό του. Στο χρυσόβουλλο που ο Μιχαήλ Ζ΄ έστειλε για να διατυπώσει αυτή τη νέα πρόταση² δεν αναφέρεται πουθενά ότι ο γιος του είναι κι αυτός πορφυρογέννητος. Η απουσία του τίτλου στην προκειμένη περίπτωση μπορεί να σημαίνει δύο πράγματα: Είτε το χρυσόβουλλο συντάχθηκε από κάποιον ο οποίος ήταν λιγότερο φίλος των ρητορικών σχημάτων από ότι ο Ψελλός, ή αντανακλά μια τελείως διαφορετική πολιτική στάση που πιθανώς προκύπτει από την περισσότερο σταθερή δυναστική κατάσταση του Κωνσταντίνου. Ο Κωνσταντίνος ήταν μεν πορφυρογέννητος αλλά αυτό ενδεχομένως δεν χρειαζόταν να αναφερθεί στην προκειμένη περίπτωση εφόσον, ως εστεμμένος υιός του αυτοκράτορα, ήταν ο επικρατέστερος διάδοχος του βυζαντινού θρόνου. Αντίθετα η κατάσταση του Κωνσταντίου σε σχέση με τη δυναστική διαδοχή ήταν εξαιρετικά αμφίβολη εφόσον ήταν βέβαια εστεμμένος αλλά είχε παραμεριστεί³ μετά τη γέννηση και την αναγόρευση του πορφυρογέννητου διαδόχου Κωνσταντίνου. Η αξίωση νομιμότητας του τελευταίου επί της δυναστικής διαδοχής -πιθανώς για το συμφέρον των πολιτικών πραγμάτων, την αποδοχή δηλαδή του συναλλαγίου από τον Νορμανδό εταίρο- να χρειαζόταν ενίσχυση η οποία επιχειρήθηκε στην επιστολή με την απόδοση του τίτλου πορφυρογέννητος και την ερμηνεία της σπουδαιότητάς του.

Ο Κωνσταντίνος αναφέρεται ως πορφυρογέννητος και στον Συνεχιστή

1. Πράγματι ο Ροβέρτος Γυισκάρδος έστειλε στην Κωνσταντινούπολη μία από τις κόρες του, που στους Βυζαντινούς ήταν γνωστή με το όνομα Ελένη και η οποία έως το 1078, που ο Μιχαήλ Ζ΄ Δούκας ανατράπηκε, εθεωρείτο η μελλοντική αυτοκράτειρα. Ο εγκλεισμός της Ελένης σε μοναστήρι μετά την ανάρρηση του Νικηφόρου Βοτανειάτη αποτέλεσε δικαιολογία για την επίθεση του Γυισκάρδου κατά του Βυζαντίου το 1081: Για τον διακανονισμό, την μερική εκτέλεση και την αποτυχία της επιγαμίας βλ. Άννα Κομνηνή, I.X. 2/Leib I. 37. I.XII. 4-10/Leib I. 43-46· Ιωάννης Ζωναράς III. 714· Συνεχιστής Ιωάννου Σκυλίτζη 167.5-7, 170.13-15· F. Chalandon, *Les Comnène. Études sur l'Empire Byzantin aux XIe et XIIe siècles. I. Alexis Ier Comnène 1081-1118*. Paris 1900, 62-63· Polemis, ό.π. 61: [23. Konstantinos Doukas 1074-c.1095].

2. P. Bezobrazov, Χρυσόβουλλον του αυτού σταλέν προς τον Ρομπέρτον παρά του βασιλέως κυρού Μιχαήλ του Δούκα: VV VI(1899)140-143· Dölger, *Regesten* II. 1003(1074)19 πρβλ. H. Bibicou, Une page d'histoire diplomatique de Byzance au XIe siècle: Michael VII Doukas, Robert Guiscard et la pension des dignitaires: *Byz XXIX-XXX(1959-1960)43-75* εδώ 48 κ.εξής.

3. Χριστοφιλοπούλου, Εκλογή 117-118.

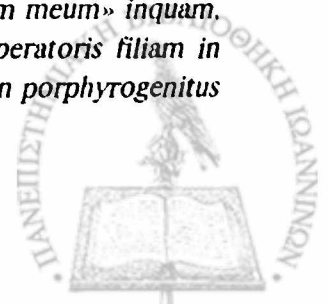

του Ιωάννη Σκυλίτζη, όπου καταγράφεται επίσης και η όλη προσπάθεια του Κωνσταντίνου Ι΄ Δούκα (πατέρα του Κωνσταντίνου Δούκα και του Μιχαήλ Ζ΄) να εξασφαλίσει τον θρόνο για τους γιους του και να αποκλείσει την περίπτωση διακοπής της δυναστικής διαδοχής, η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί αν η γυναίκα του, Ευδοκία Μακρεμβολίτισσα, αποφάσιζε να παντρευτεί κάποιον άλλον που θα στεφόταν με τον γάμο αυτοκράτορας: Ἦσαν δὲ αὐτῶ παῖδες ἐξ Εὐδοκίας τῆς βασιλίδος, ἦν ἔτι ἰδιωτεύων ἠγάγετο, ἄρρενες μὲν τρεῖς, Μιχαήλ, Ἀνδρόνικος καὶ Κωνσταντίος -τούτων δὲ πορφυρογέννητος ἦν ὁ Κωνσταντίος, πάντας δὲ βασιλεῖς ἀνηγόρευσε¹. Το παράδειγμα των Δουκάδων, οι οποίοι μπορούν να παραμερίζουν τους πορφυρογέννητους νόμιμους διαδόχους του αυτοκρατορικού θρόνου προς όφελος των άλλων αυτοκρατορικών τέκνων, αποδεικνύει πως η ιδιότητα του πορφυρογέννητου ως ένα βαθμό μόνο ενέχει αξιώσεις δυναστικής νομιμότητας, οι οποίες εγείρονται μόνον όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο και εφόσον συνυπάρχει και με άλλα στοιχεία που καθιστούν γενικότερα αποδεκτή τη διαδοχή του θρόνου από τον πορφυρογέννητο. Από την άλλη, η χαλαρή χρήση του τίτλου πορφυρογέννητος στα επίσημα έγγραφα της εποχής υποδηλώνει πως αυτός χρησιμοποιείται μόνον ως επιβοηθητικός για την εκλάμπρυνση ενός δευτερεύοντος ηγεμονικού τίτλου.

Πάντως ανεξάρτητα από την επιρροή του τίτλου πορφυρογέννητος επί της πολιτικής πραγματικότητας η άποψη του Ψελλού για την προέλευσή του πρέπει να ήταν μεταξύ των Βυζαντινών εξίσου δημοφιλής και παγιωμένη με εκείνην της Κομνηνής από τον 10ο ήδη αιώνα, εφόσον μια πρόιμη μνεία του Λιουτπράδου της Κρεμώνης², μοιάζει να την αναπαράγει.

1. Συνεχιστής Ιωάννου Σκυλίτζη 118: Στο ίδιο κείμενο ως πορφυρογέννητος φέρεται και ο Κωνσταντίνος Δούκας, υιός του Μιχαήλ Ζ΄ Δούκα: Καθαιροῦσι δὲ καὶ τὸν βασιλεύοντα Μιχαήλ... καὶ τῷ τούτου παιδί Κωνσταντίνῳ τῷ πορφυρογεννήτῳ. Συνεχιστής Ιωάννου Σκυλίτζη 178: για την κατοχύρωση της διαδοχής που επιχείρησε ο Κωνσταντίνος Ι΄ Δούκας βλ. Χριστοφιλοπούλου, Η Αντιβασιλεία 65-75 όπου το θέμα συζητείται αναλυτικά και παρατίθεται κριτικά η σχετική βιβλιογραφία.

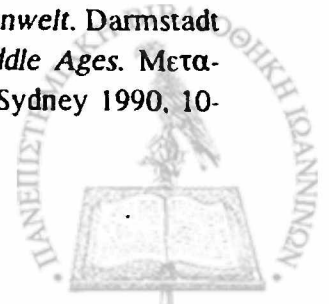
2. *Quas cum legisset, se post quadriduum me iussit adire. Sederunt cum eo ad disceptationem vestram secundum eorum traditionem sapientissimi viri... Basilius parakinoumenos... protovestiarius et duo magistri, quorum hoc fuit narrationis initium: «Quid causae sit, quare te hunc fatigasti, frater edissere». Quibus cum parentelae gratia, quae esset occasio infinitae pacis, edicerem, inquit: «Inaudita res est, ut porphyrogeniti porphyrogenita, hoc est in purpura nati filia in purpura nata, gentibus misceatur...: § Quibus «Dominum meum» inquam, «potentiores habere Sclavos Petro Bulgarorum rege, qui Christophori imperatoris filiam in coniugium duxit, etiam ipsi non ignoratis! - «Sed Christophorus», aiunt, «non porphyrogenitus fuit»: Liutprandi Legatio XV, XVI, ό.π. 524-589 edώ 538.*

Όταν ο Λιουπράνδος επισκέφθηκε την Κωνσταντινούπολη το 968 και ζήτησε προφανώς μια από τις πορφυρογέννητες κόρες του Κωνσταντίνου Ζ΄ ως σύζυγο για τον μονάρχη του, η απάντηση των Βυζαντινών ήταν αρνητική. Τα επιχειρήματα που χρησιμοποιήθηκαν για να στηριχθεί η άρνηση παραπέμπουν μεν στα αντίστοιχα του λίγο προγενέστερου κεφαλαίου 13 του DAI, παρουσιάζουν όμως κάποιες μικρές διαφορές. Το κεφάλαιο 13 θεωρεί επιτρεπτά τα γαμικά συναλλάγια με τους Φράγκους ενώ στηλιτεύει την επιγαμία του 927 με τους Βουλγάρους. Εδώ το κύριο ιδεολογικό κώλυμα¹ για το συναλλάγιο είναι η γέννηση στην Πορφύρα όχι μόνο της μέλλουσας νύφης αλλά και του πατέρα της. Είναι δηλαδή στην ουσία μια συμβολική άρνηση για την «μεταφορά»/«μεταβίβαση»/«παράχωρηση» της δυναστικής νομιμότητας από το Βυζάντιο προς τη Δύση που ίσως αντανακλά και την σταδιακή φόρτιση που ο όρος πορφυρογέννητος έλαβε κατά την διάρκεια της μονοκρατορίας του Κωνσταντίνου Ζ΄ και για την ακρίβεια στα δεκαέξι χρόνια που χωρίζουν το κεφάλαιο 13 από την επίσκεψη του Λιουπράνδου².

1. Εκτός φυσικά από τις εδαφικές διεκδικήσεις των παλαιών εδαφών της αυτοκρατορίας.

2. Κάποιος θα μπορούσε να αναρωτηθεί αν οι Δυτικοί προσπάθησαν να αποδώσουν στο συναλλάγιο, που συνήφθη με μια μη πορφυρογέννητη συγγενή του αυτοκράτορα (την Θεοφανώ που τελικά παντρεύτηκε τον Όθωνα τον Β΄), μια επιπρόσθετη λαμπρότητα με το να συντάξουν το προικοσύμφωνό της συμβολικά σε μια πορφυρή περγαμηνή. Οι πορφυροβαφείς περγαμηνές που χρησιμοποιήθηκαν σε πολυτελή χειρόγραφα της Ύστερης Αρχαιότητας και σε θρησκευτικού περιεχομένου κώδικες της πρώιμης Βυζαντινής περιόδου σε κάποια χρονική στιγμή άρχισαν να χρησιμοποιούνται ως υλικό για επίσημα έγγραφα της Βυζαντινής καγκελαρίας. Η βυζαντινή καλλιτεχνική επιρροή οδήγησε τη Δύση σε παραγωγή λαμπρών πορφυροβαφών κωδίκων (θρησκευτικού περιεχομένου) στην εποχή των Καρολιδών. Οι Όθωνες από την άλλη επεξέτειναν στη διπλωματική τη χρήση της πορφυροβαφούς περγαμηνής, πιθανότατα μιμούμενοι τους Βυζαντινούς. Δύο λαμπρά τέτοια παραδείγματα πορφυροβαφών διπλωμάτων της εποχής των Οθώνων (962/972), σώζονται έως σήμερα: πρόκειται για το δίπλωμα (Privilegium) του Όθωνος του Α΄ στη ρωμαϊκή εκκλησία (13.2.962=*MGH DD O.I.* Vol. I.(Hannoverae 1879-1884)322, έγγραφο 235) και το προικοσύμφωνο της Θεοφανούς (14.4.972=*MGH DD O.II.* Vol. II/1.(Hannoverae 1888/ανατ. München 1980)28, έγγραφο 21)· πρβλ. H. Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*. II. Berlin 1915 και 1931/ανατ. Berlin 1968, 508, 510-511· Fr. Dölger, *Die Kaiserurkunde der Byzantiner als Ausdruck ihrer politischen Anschauungen: Historisch. Zeitschrift* 159(1938/9)229-250=*Byzanz und die europäische Staatenwelt*. Darmstadt 1964, 9-34 εδώ 15κ.εξ. B. Bischoff, *Latin Palaeography, Antiquity and Middle Ages*. Μεταφρ. D. ó Cróinin - D. Ganz. Cambridge-New York-Port Chester-Melbourne-Sydney 1990, 10-11.

Ο όρος πορφυρογέννητος χρησιμοποιείται ευρύτατα στην εποχή των Κομνηνών. Συναντάται στις αφηγηματικές πηγές, στις επιστολές¹ αλλά και ευρύτατα στα εγκωμιαστικά κείμενα. Στην περίπτωση των Κομνηνών η ευρεία χρήση του τίτλου δεν παραξενεύει· είναι γνωστή η τάση της δυναστείας να χρησιμοποιεί τίτλους που εκλαμπρύνουν τα αυτοκρατορικά ονόματα. Η Άννα Κομνηνή, για παράδειγμα, όχι μόνον χρησιμοποιεί τον όρο πορφυρογέννητος για να αναφερθεί σε έντεκα άτομα, όλα πορφυρογέννητα τέκνα² των Μακεδόνων, των Δουκάδων και των Κομνηνών, αλλά χρησιμοποιεί για τον εαυτό της αντί του τίτλου πορφυρογέννητη την περιφραστική διατύπωση: *πορφύρας τιθήνημά τε και γέννημα*³ εγκαινιάζοντας έτσι την ποικιλομορφία στην εκφορά του όρου πορφυρογέννητος που έντονα παρατηρείται όχι μόνον στα κείμενα⁴ και στα νομίσματα⁵ αλλά και στις σφραγίδες της εποχής των Κομνηνών.

1. Ενδεικτικά στις επιστολές του Τζέτζη (*Ioannes Tzetzes Epistulae*. Έκδ. P.A.M. Leone. Leipzig 1972) ως πορφυρογέννητοι αναφέρονται η Άννα Κομνηνή, κόρη του Ιωάννη Β' Κομνηνού και σύζυγος του Στεφάνου Κοντοστεφάνου (75, 22) ο Ιωάννης Β' Κομνηνός (19, 10) και ο Μανουήλ Α' Κομνηνός (65, 3· 84, 17· 141, 8).

2. Δηλαδή τον εαυτό της, τον αδελφό της Ιωάννη Κομνηνό (VI. VIII. 5/Leib II.63), τον Βασίλειο Β' (V. VIII. 2/Leib II.33), τους Νικηφόρο και Λέοντα υιούς του αυτοκράτορος Ρωμανού Δ' Διογένη (VII. II. 3/Leib II.90), τον Κωνσταντίνο Δούκα (III. IV.5/Leib I. 115· IX.V. 4/Leib II.171· IX. VII. 2/Leib II. 175· IX. VIII. 2/Leib II. 179), τον Κωνσταντίνο Δούκα (IV. V. 3/Leib I. 155), τη Ζωή Δούκαινα (III. II. 5/Leib I. 108), την Ευδοκία Κομνηνή (XV. XI. 14/Leib III.237) και τον Ιωάννη Κομνηνό (XII. IV. 4/Leib III.66· XIII. XII. 2/Leib III. 126· XIII. XII. 4/Leib III. 127· XIII. XII. 15/Leib III. 132· XIII. XII. 27/Leib III. 137).

3. Άννα Κομνηνή Προοίμιον I. 2/Leib I.3.

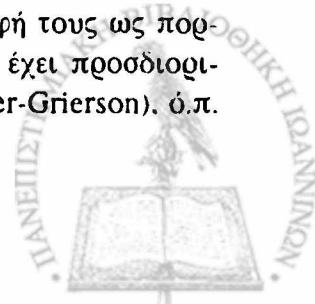
4. Βλ. W. Hörandner, *Theodoros Prodromos, Historische Gedichte*. Wien 1974, όπου ο όρος πορφυρογέννητος χρησιμοποιείται για τα παιδιά της Ειρήνης Δούκαινας (II.95)· για τον Ιωάννη Β' Κομνηνό (III Inscriptio και VI.5, XII Inscriptio, XIV Inscriptio, XVIII.15, XXV Inscriptio, XXIX Inscriptio)· για τον Ιωάννη Β' Κομνηνό και τον πρωτότοκο υιό του Αλέξιο (IX. a 21)· για τα πορφυρογέννητα τέκνα του Ιωάννη Β' Κομνηνού, Αλέξιο, Ανδρόνικο, Ισαάκιο και Μανουήλ (XVII. 213, XVII. 313) για τους πορφυρογέννητους σεβαστοκράτορες υιούς του Ιωάννη Β' Κομνηνού, Ανδρόνικο, Ισαάκιο και Μανουήλ (IX. b 24, X. a 24/b 22/c 24)· για τον Μανουήλ Α' Κομνηνό (XIX.142, XX Inscriptio)· για τον σεβαστοκράτορα Ισαάκιο Κομνηνό, υιό του Ιωάννη Β' Κομνηνού (XXIII Inscriptio, XL Inscriptio) για την Άννα Κομνηνή (XXXVIII Inscriptio, XLIII.9). Ενδεικτικά αναφέρω και τους όρους πορφυρογεννήτης, πορφυρανθής, πορφυρόβλαστος, πορφυροβλάστητος, πορφυραυγής, που επανειλημμένα εντοπίζονται στα Εγκωμιαστικά κείμενα του Θεοδώρου Προδρόμου: βλ. Hörandner, ό.π. 599.

5. Ενδεικτικά αναφέρω τέσσερα νομίσματα με απροσδιόριστη χρονολογία κοπής, άπαντα προερχόμενα από το Νομισματοκοπείο Κωνσταντινουπόλεως, τα οποία στην επιγραφή του οπισθοτύπου φέρουν ως πορφυρογέννητο τον Ιωάννη Β' Κομνηνό. Πρόκειται για

Το σύμβολο της αυτοκρατορικής ισχύος, το πορφυρό χρώμα, με τη μορφή του Πορφυρίτη λίθου ο οποίος μεταφέρθηκε από τη Ρώμη, σε κάποια πρώιμη εποχή, που ίσως έπεται εκείνης του Μεγάλου Κωνσταντίνου, αλλά δυστυχώς δεν είναι δυνατόν να ανιχνευθεί με ακρίβεια, επιλέχθηκε, ενδεχομένως για τη συμβολική του αυτή σημασία, και κόσμησε τα δώματα της αυτοκράτειρας, το οίκημα ή το δωμάτιο της Πορφύρας στο μεγάλο παλάτιο. Έτσι τα παιδιά των αυτοκρατόρων δεν είχαν απλώς γεννηθεί στην πορφύρα, δηλαδή στα πορφυρά υφάσματα αλλά στο ιδιαίτερο οίκημα της Πορφύρας, κι ονομάζονταν ως εκ τούτου πορφυρογέννητα. Η γέννησή τους κατά την περίοδο της βασιλείας του πατέρα τους και ταυτόχρονα η συμβολική πράξη της γέννησής τους στον χώρο της Πορφύρας τους έδινε περισσότερες εκ προοιμίου δυνατότητες να είναι οι νόμιμοι διάδοχοι του θρόνου. Για πρώτη φορά το 763 ο όρος σώζεται σε σχέση με τη χρονολόγηση στην τίτλωση εγγράφου της Νεαπόλεως, πράγμα που ενδεχομένως υποδηλώνει μια επέκταση στη χρήση του· ο όρος πιθανώς να αποδίδεται στον αυτοκρατορικό υιό και από την ίδια την βυζαντινή καγκελλαρία. Αυτό επιβεβαιώνεται ως ένα βαθμό από τη χρήση του όρου στις επιστολές του Μιχαήλ αρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας στα πλαίσια της συνόδου του 879, αλλά κι από την απόδοσή του από την ίδια τη γραμματεία της Συνόδου. Θα ήταν μάλλον δύσκολο ο αρχιεπίσκοπος Αλεξανδρείας να χρησιμοποιήσει στο δοξαστικό μέρος των επίσημων επιστολών του προς τον αυτοκράτορα και τον πατριάρχη αδόκιμη ορολογία σε σχέση με τους διαδόχους. Επιπλέον η χρήση του όρου πορφυρογέννητος από την πατριαρχική γραμματεία, στα πλαίσια της ίδιας Συνόδου, μόνον για τον υστερότοκο γιο του Βασιλείου Στέφανο υποδηλώνει πως ο όρος έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται από την αυτοκρατορική γραμματεία όταν λόγοι γοήτρου το απαιτούν. Ο Στέφανος, που αργότερα έγινε πατριάρχης, εκείνη την εποχή δεν κατέχει κανένα υψηλό εκκλησιαστικό αξίωμα και επιπλέον είναι ο μόνος μη εστεμμένος γιος του Βασιλείου. Η γραμματεία της Συνόδου του αποδίδει ως εκ τούτου τον μοναδικό τίτλο που προσδίδει κύρος και ενέχει μια μορφή δυναστικής

ένα Υπέρπυρον, δύο Άσπρα Τραχέα και ένα Τεταρτηρόν· βλ. *Dumbarton Oaks Collection* (Bellinger-Grierson), ό.π. Vol. 3/part 2 σσ. 102, 104-106. Επίσης ένα Υπέρπυρον κι ένα Άσπρο Τραχύ, κοπές του Νομισματοκοπείου Κωνσταντινουπόλεως, καθώς και Μισό Τεταρτηρό, κοπή του Νομισματοκοπείου Θεσσαλονίκης φέρουν στην επιγραφή τους ως πορφυρογέννητο τον Μανουήλ Α΄ Κομνηνό· και σε αυτά τα νομίσματα δεν έχει προσδιοριστεί με ακρίβεια ο χρόνος κοπής: Βλ. *Dumbarton Oaks Collection* (Bellinger-Grierson), ό.π. Vol. 3/part 2 σσ. 11, 114, 121.

νομιμότητας χωρίς να προϋποθέτει αναγόρευση ή στέψη. Η νομιμότητα των πορφυρογεννήτων φαίνεται πως ήταν σεβαστή και εκτός Βυζαντινής αυτοκρατορίας, εφόσον ακόμα κι ο Λιουμπράνδος της Κρεμώνης την αναγνωρίζει.

Από τη στιγμή που τα παλάτια της Κωνσταντινουπόλεως αυξήθηκαν, πορφυρογέννητοι πρέπει να ονομάζονταν όχι μόνον εκείνοι που γεννήθηκαν στο κτίσμα της Πορφύρας αλλά όλοι εκείνοι που γεννήθηκαν σε κάποιο από τα αυτοκρατορικά παλάτια, όπως ο Κωνσταντίνος ο Η΄ που, αν και ονομάζεται πορφυρογέννητος, γεννήθηκε στο παλάτι των Πηγών¹. Αργότερα παρατηρούμε πως ο όρος πορφυρογέννητος αποσυνδέεται εντελώς όχι μόνον από το οίκημα της Πορφύρας αλλά κι από οποιοδήποτε ανάκτορο. Έτσι γνωρίζουμε πως ο Αλέξιος και η δίδυμη αδελφή του Μαρία, τα πορφυρογέννητα παιδιά του Ιωάννη Β΄ Κομνηνού (1106/7), γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια μιας εκστρατείας του πατέρα τους στη Βαλαβίστα της Μακεδονίας².

Ο όρος πορφυρογέννητος δεν παρουσιάζεται σταθερά στις πηγές, ούτε αποδίδεται αναγκαστικά όλους τους πορφυρογέννητους αυτοκράτορες· είναι ένας χαρακτηρισμός που χρησιμοποιείται στις περιπτώσεις εκείνες όπου η δυναστική διαδογή των νόμιμων δικαιούχων του θρόνου κινδυνεύει να διαταραχθεί ή όποτε μια δυναστεία χρειάζεται επιχειρήματα νομιμότητας για να επιβιώσει. Το ισχυρότερο τέτοιο παράδειγμα για την περίοδο 330-1204 αποτελεί η περίπτωση του Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου και των επιγόνων του, των τελευταίων της δυναστείας των Μακεδόνων.

1. Ιωάννης Σκυλίτζης 248.

2. Άννα Κομνηνή XII. IV. 4/Leib III. 66· L. Stiernon, Sébaste et gambros: *REB* XXII(1965)222-243, εδώ 224 και σημείωση 16.

SUMMARY

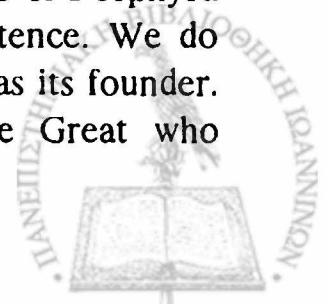
THE TERM «PORPHYROGENNETOS» AS EXPRESSION OF POLITICAL LEGITIMACY

by
Jasmine Moysidou

In order to examine the term porphyrogennetos, it is necessary first to determine its origin. We know that from Antiquity onwards the purple colour was associated with kingship, becoming, during the Late Roman and Early Byzantine period, a symbol identified with imperial power. In this context, both the purple textiles and also porphyry (the stone) were widely used as imperial insignia. Also, there exists some evidence in the sources that at some point in time, not exactly identified, a chamber or building was constructed in the palace of Constantinople, a chamber that, as Anna Comnena (11th century) testifies, had walls and floors made of porphyry and therefore was named Porphyra, and which was used as a birthplace for the emperors' children. Liutprand, bishop of Cremona, who visited Constantinople during the 10th century, asserts also that the emperors' children were born to a specific building named Porphyra, a fact that gave them the epithet porphyrogenneti. On the other hand, Theophanes Continuatus (10th century) testifies that this room was named Porphyra because the empress used to gather the nobles' wives there to distribute purple colour.

Therefore, it is necessary to clarify whether the term porphyrogennetos is connected with the purple imperial insignia, denoting that the child was born after his father had ascended to the imperial throne, whether it is associated with the chamber Porphyra (if such a chamber/ building actually existed), or with both of them. We must also attempt to determine the chronological aspect of its uses, as well as the political context it might have had.

The archeologists who excavated Constantinople have tried as yet unsuccessfully to identify the placement of Porphyra. No relics of Porphyra have been found, so only the written sources testify its existence. We do not know with certainty when Porphyra was built, and who was its founder. Liutprand of Cremona, writes that it was Constantine the Great who

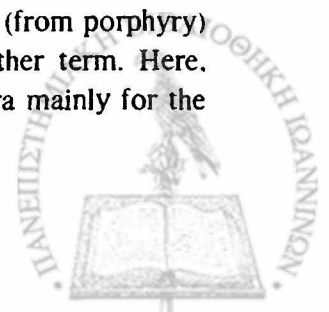
constructed Porphyra. Anna Comnena writes simply that the building is ancient, without giving any specific information concerning the date of its construction. All other sources, when they mention purpura/porphyra, do not make clear whether they refer to the aforementioned building or to the purple textiles/insignia¹. For example, in the fourth century, we have a reference in the *Consularia Constantinopolitana* that Honorius, the son of Theodosius I, was born «in purpura». The same is said for Theodosius II, son of Arcadius, (in the *Life of Porphyrios of Gaza* written in the fifth century by Mark the Deacon) as well as for Theodosius, son of Maurice (In John of Ephesus' ecclesiastical history written in the sixth century). In none of these sources is it clear whether the writer uses the term «purpura» to indicate the chamber Porphyra or the imperial insignia. The latter interpretation though is more probable, at least for the first two testimonies.

The first explicit reference to the chamber/building of Porphyra can be found in Theophanes, in relation to Constantine VI where it is said that he was blinded (797) in Porphyra, where he had been born.

The term is securely detected for the first time in the sources in 763, in a Neapolitan document, where it accompanies the name of co-emperor Leo IV (son of the emperor Constantine V) used to determine the date of the document in regnal years. But a relatively more frequent use of the term can be found only after the mid-ninth century, when it is probably connected with the problem of hereditary imperial legitimacy of the Macedonian dynasty. For example, it must not be accidental that the archbishop of Alexandria Michael, in his letters to the emperor and to the patriarch cited in the council of 879, referred to the sons of Basil I, Leo, Alexander and Stephen as porphyrogenneti. The testimony of Liutprand of Cremona, that porphyrogenneti are born in Porphyra which was built by Constantine the Great, probably reflects not only the attempt of Macedonian dynasty to prove its legitimacy, but also the attempt of Byzantium to enforce the supremacy of the Byzantine emperor against the western kings, by connecting him with yet one more imperial symbol originating to Constantine the Great, a widely used political practice of Byzantine diplomacy mainly in the 10th century.

The term porphyrogennetos probably became even more important, and

1. Scholars too have often used the terms purpura (purple) and Porphyra (from porphyry) interchangeably, something that does not facilitate the understanding of either term. Here, the term Porphyra is used only to refer to the building and the term purpura mainly for the purple textiles and for the purple colour in general.

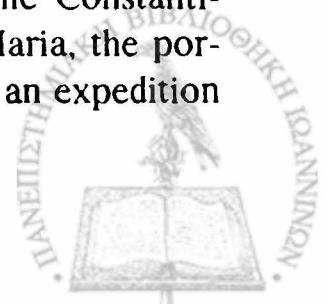
was used ever so often, from the time that Constantine VII was sole emperor (949-957). And this, not only because there were many porphyrogenneti among the heirs of Constantine (Romanus II, Constantine VIII and Basil II, Zoe and Theodora), but also because the legitimacy of this dynasty was questionable. Constantine VII, who was son of Leo VI by the latter's fourth, and illegitimate, marriage, who ascended the throne as a child when he was seven years old, and who was essentially stripped of his imperial rights for many years by Romanus Lecapenos and his family, was at the same time the first and only emperor who almost always in the sources is referred to as porphyrogennetos a term which in his case became almost an attribute/surname.

Another evidence regarding the ideological aspect of the term porphyrogennetos in the mid-tenth century, is the appearance of coins and seals which for the first time bear this term. The first coin to be found having such an inscription is a coin (miliaresion) of Constantine VII and Romanus, which is dated in the years between 945-957. The corresponding oldest seal belongs also to Constantine VII and dates from 945.

The term porphyrogennetos is widely used also in the Comnenian era; but this is part of a general practice of the Comnenian dynasty, namely to use several terms and epithets in order to glorify the imperial titles, as well as the names of its members.

In some early time, probably after Constantine the Great, a building named Porphyra was constructed in the great palace of Constantinople. Porphyry, which allegedly came from Rome, covered its walls and floors, giving to the construct its name, but most importantly a symbolic meaning. Porphyra was mainly used as a birth place for the emperors' children. Their birth during their father's reign and at the same time, the symbolic fact of this birth having taken place in Porphyra, not only made them porphyrogenneti, but also strengthened their status as legitimate heirs to the throne.

From the time that Constantinople's palaces increased in number, the term porphyrogennetos must have been attributed not only to those born in Porphyra, but to all children born in one of the imperial palaces. Constantine VIII, for example, was called porphyrogennetos while having been born in the palace of Pegae. In later years, the term porphyrogennetos became disconnected not only from Porphyra but also from the Constantinopolitan palaces. For example, Alexius and his twin sister Maria, the porphyrogenneta children of John II Comnenus were born during an expedition of their father in Macedonian Balabista.

The term porphyrogennetos does not appear regularly in the sources, neither follows the names of all actually porphyrogenneti emperors. It is a term used mostly in those cases where the dynastic succession of the legal heirs to the throne is endangered, or in the cases where a dynasty needs arguments of legitimacy in order to prevail. The most powerful example of the period 330-1204 is the case of Constantine Porphyrogennetus and his heirs, the last representatives of the Macedonian dynasty.

